

Слово просвіти

ГАЗЕТА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

СЕРПЕНЬ, ч. 8 (27) 1996 РОКУ

колиєсь історія назве наш | час

Вдивляючись розгублено і радісно в лице плинного, песячого, натхненного сьогодення, яке дійшло своєї першої часової позначки — 5-ої річниці незалежності України, запитуємо: які ми?!

Шкода, що шпальти нашої газети не годні вмістити бодай фотографії всіх найпомітніших, національно значущих подій, — прочтайте і побачаємо їх внутрішнім зором і відчуємо ще й ще радість і піднесення, відчай і розпушку, і віклонімося матерям нашим — Вірі, Надії, Любові. Саме вони благословляють національних трудівників України, вони запалювали свої високі зорі в найтемніші ночі, вони й сьогодні знами, коли сумнів чи зневіра заходить в душу, розтерзану нестабільністю, непослідовністю, недобросовісністю, десятками «не»..., що розпинають нас...

І все ж, — будьмо гідні того, що маємо, — нашої незалежності! Не загубімо в бурхливих повсякденних клоопатах її високого, чистого, божественного звучання і хай буде видющою наша Надія, і незламною Віра, і помічною Любов...

народженням людини

— Чому ця дата, яка бачилася з відстані дешо інакше, сприймається сьогодні неоднозначно? Чому радість не розширюється, як це було, коли приймалася Декларація, чи коли проголосувався Акт про Незалежність, чи тоді, коли щідимався національний прапор над маківкою Верховної Ради?! Намагаюся розібратися в самому собі, злагнути причини «муляжності» душевного.

Тепер же стало зрозумілим, що духовно-ідеологічна орієнтація є величезною регулятивною силою, яка, власне, тоді і була домінуючою в нашому

культурно-просвітницькому руху, в ідеологічну завершеність.

Друга фаза не відбулася. І не лише тому, що ми мало були до неї підготовлені, а й через штучне пригальмовування, а то й свідому антиспрамованість провідної політичної сили, що прийшла до влади. Мусимо про це говорити відверто аби уникнути непередбачуваних наслідків: держава без ідеології. Не відбулося найважливішого і найнеобхіднішого для національного організму — самоідентифікації, що особисто мною трактується як єдність переконань, що,

національному житті. Без цього піднесення загального, без цієї суспільної тенденції Україна не відбулася б. Нова історична реальність, яка склалася тепер, спершу виникла як моральна потреба, як потреба,

відповідно, визначають і світогляд, і певну форму поведінки, — як відсутність розбіжностей поміж реальною дійсністю і духовною сферою.

Ми стали свідками кризи самоідентифікації, яка проявилася в розмиванні традиційного образу України, в розмиванні художніх критеріїв, національних пріоритетів, в неспроможності політичної еліти сформувати національно-державні інтереси, в скепсовані та відвертому ігноруванні національної справи. Відсутність держав-

необхідністю цих змін та визначати перспективу розвитку суспільства, аби спрогнозувати події вже на наступні роки, аби могло відбуватися самовизначення та діалог поміж різними верствами населення, а не були суцільні монологи сирих, яких ми бачемо тепер і чуємо. Належна ідеологія прив'язує людей до певної соціальної групи, робить її толерантною до інших, впливає на її моральний стан, на її дії, прив'язує до рідного кореня, а не спонукає шукати єдиного сьогодні найпоширенішого

Павло МОВЧАН:

ЧИ ВІДБУДЕТЬСЯ САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ?

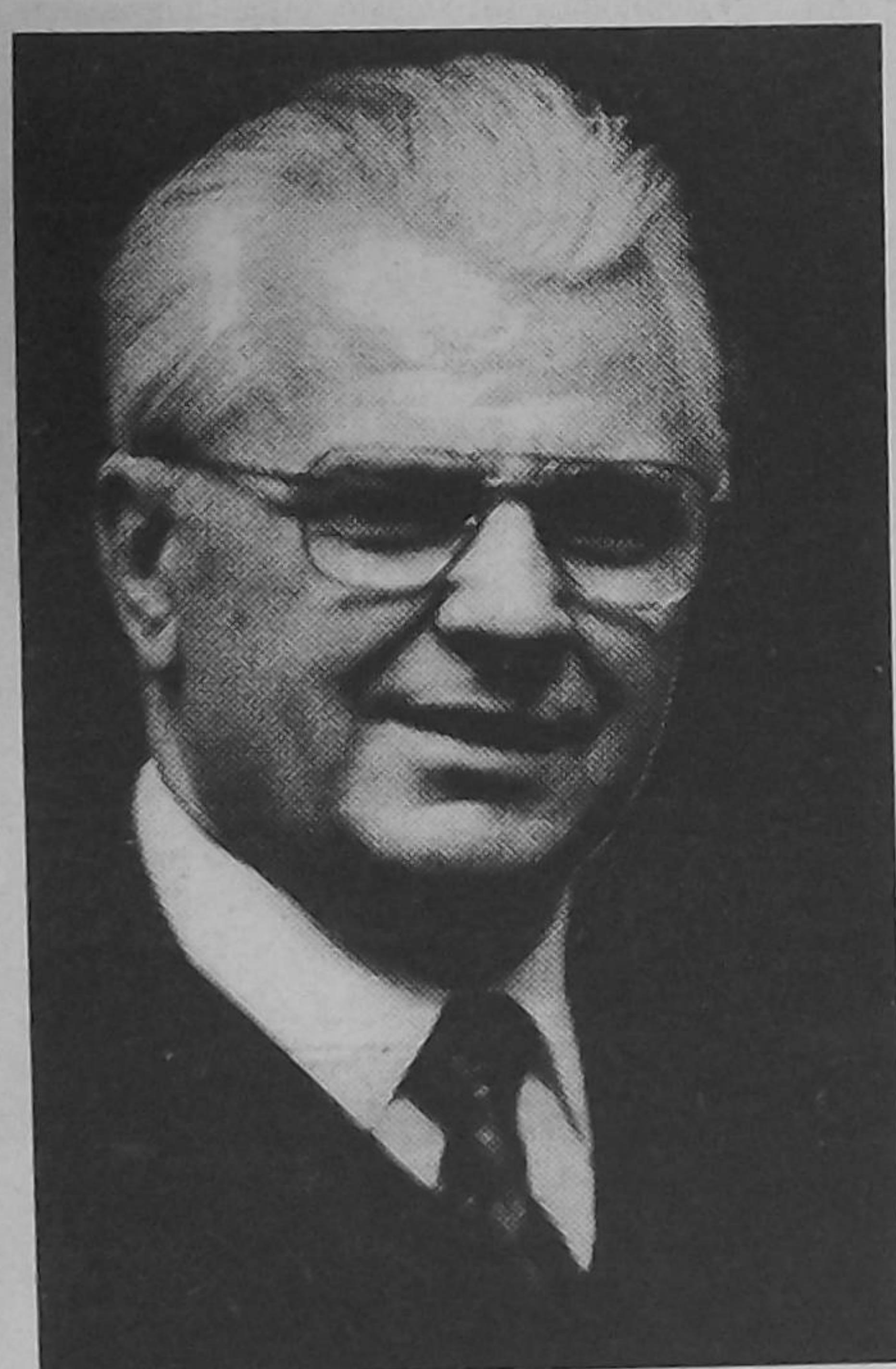
духовного оновлення, і цілком логічно мусить перейти в діяння, в загальнонаціональний

ній ідеології як системи ідей та поглядів, що могли б зконсолідувати суспільство, стати його своєрідним обручем, всередині якого могли б існувати своєрідні регламентації, в ім'я загального благополуччя. Окрім ворожого наставлення до національної справи, несприйняття її — має місце скептичність, з якою діяють «державники», підходять до своїх службових обов'язків, керуючись головним принципом: «своя сорочка...».

До національної ідеї та справи застосували технократичний підхід, що формував відповідний державний курс України. Тому не риторичним було мое звернення до Президента: чи можлива Україна без патріотизму і відповідної ідеології? Потрібно злагнути, що ідеологія надає певного сенсу та доцільності всім тим змінам, що сталися і будуть відбуватися й надалі в суспільстві, пояснювати

рішення: вирватися будь-що на Захід, відірватися від рідного ґрунту.

Сьогодні людина доведена до такого стану (про причини не буду мовити — вони потребують іншої розмови), що він не до самоідентифікації, вона не має іншого вибору, як боротися за власне виживання. Тому вона і морально, і політично стала пасивною. Ось власно що і загірчує солодке слово «незалежність», що затмарує національну перспективу. В поняття «самоідентифікації» входить і мовне питання, і релігійне, і культурне, — словом, вся сукупність духовних чинників, які діяли потужно на момент проголошення Незалежності України п'ять років тому. Покладаю надію, що другої фази, згадуваної вище, нам не минути. Інакше матимемо суцільну бутафорію під умовою назвою Україна.

Кор.: — Шановний Леонід Макарович! Неможливо в цій дні не почати з того, з чого починалося: з Вас і з Вашої особи. Отже, які найяскравіші події ви пережили за цей час і згадайте найпам'ятніші для вас дні за 5 років незалежності.

Л. К.: — Найперше, що є пам'ятне, це вже більш-менш демократичне обрахування народних депутатів Верховної Ради мінулого скликання, — це вже була альтернативна ситуація, альтернативні кандидати, була боротьба спротивляється. І пам'ятною залишилася Перша сесія Верховної Ради того скликання, перше засідання, коли у Верховну Раду зійшлися люди різних, — Рух, демократичні сили,

партийні сили... А я депутат уже багатьох скликань, і я пам'ятаю ті часи, де була одностайність, і де всі, або майже всі депутати були членами комуністичної партії, і де навіть натяку не було на якесь вільномудство, не було! А тут... Це було для мене перше реальнє бачення початку нового життя: уже в перший день перед входом до Верховної Ради зібрались маса людей, які зверталися до депутатів і вже

депутатів! Ну, а потім, — 1 грудня 1991 року — Всенародний референдум, коли воля народу була зафіксована в конкретному документі, — референдумі, який був сквалений практично 92 відсотками українського народу. I, насамперед, — 7 грудня, Біловежські зустрічі. І світанок нової доби вже абсолютно і вечір імперії.

Кор.: — Леоніде Макаровичу, за ці роки ви стали всесвітньо відомою людиною, стали об'єктом різного ставлення людей. — спектр його дуже цікавий, — від різного до любові. І цьому сприяла бага-

тіком якихось «міцних» слів, якихось образливих, — в мене в лексиконі і думці їх не має, — але я не прощаю цих людей за те, що вони, позбавлені почуття патріотизму, відчуття свого місця на землі, свого кореня, любові до всього, що робить величним народ і його силу. І я їх шкодую, я жалую, що вони є і мені дивно на них дивитися, — але я не прощаю їх ніколи. Оцей принцип основний у моєму житті: ставлення людей до України, і він мені дозволяє нормальне жити. Ось і в нинішній Верховній

Леонід КРАВЧУК:

ІНШОГО НАРОДУ НЕМАЄ!

починалися жваві розмови, піднесення... От відчувалось, що починається нова доба!

Друге, що мені запам'яталося, це обрання мене Головою Верховної Ради, — це було 22 липня 1990 року. Це була подія для мене, — це Голова Верховної Ради України — хоч це й була тоді Республіка, але я вже бачив, що тут у мене відкривається якісь можливості більші, ніж були до цього. І свідчило про це 16 липня, — перед цим, — прийняття Декларації про Державний суверенітет. Але найпам'ятніші, звичайно, для мене дні, це з 19 по 24 серпня 1991 року, коли в Москву відбулося ГКЧП, і нам потрібно було реагувати на це дуже виважено, — і дипломатично, і політично, і в правово-мусесі, як тільки можливо. А 24 серпня я вийшов на трибуну Верховної Ради з доповіддю. Закінчилася доповідь, були два обговорення і Верховна Рада прийняла Акт про Державну незалежність України. Це було свято для України, для

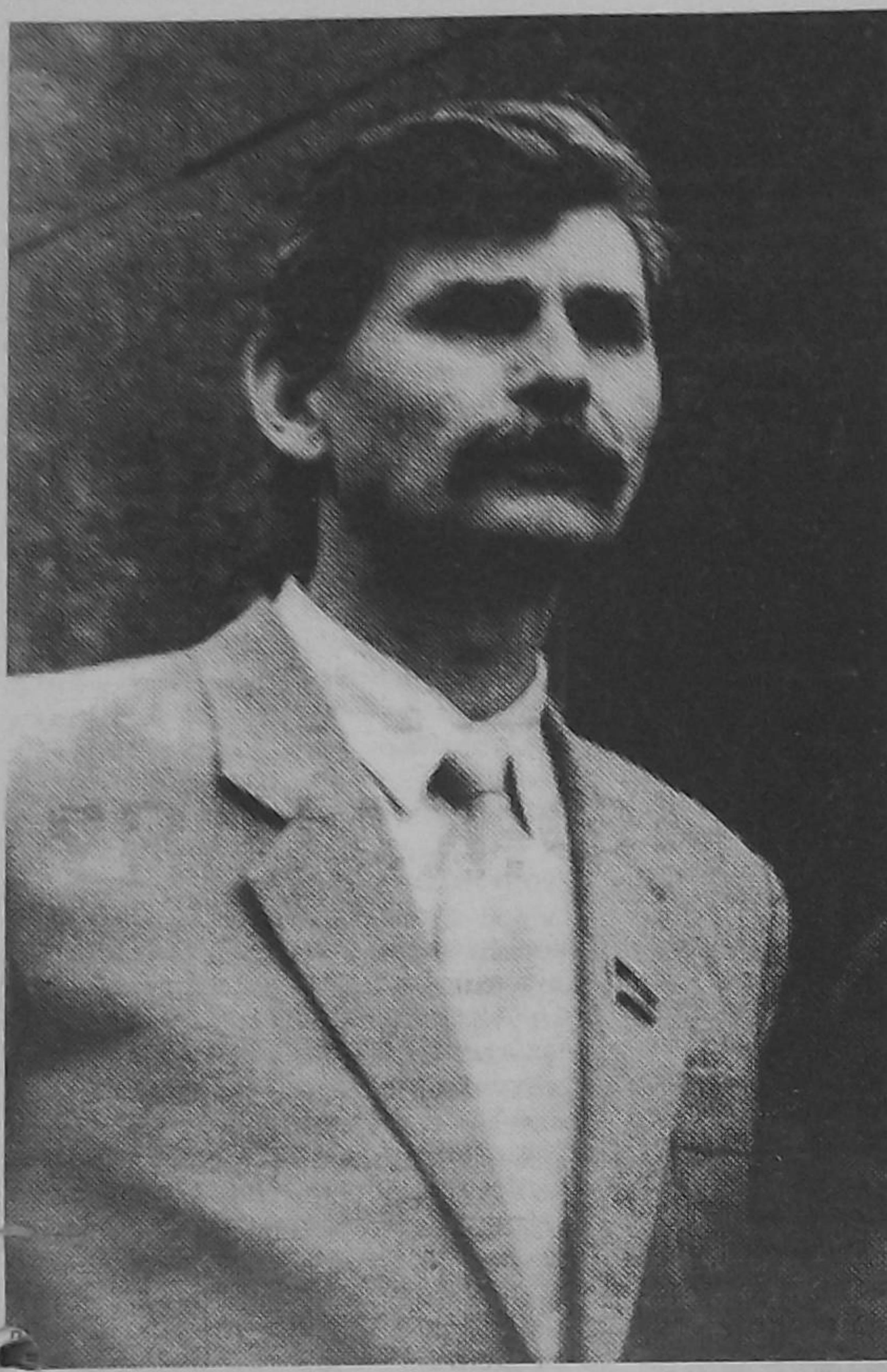
то в чому Ваша позиція: Ви вмієте шанувати те, що Вам дає доля, народ...

Л. К.: — Я дивлюся реально завжди на речі, мене привчил життя до цього. Я ні з чого не роблю трагедій, нічого не драматизую, я завжди прагну визначити корінь причини того, що відбувається. Доля людини, яка на виду, людина, яка причетна до великих справ, — взагалі суперечлива: то її сприймають, то не сприймають, то комусь здається, що вона робить погано, комусь, що добре, і завжди потрібна відстань у часі, аби більш точно, і в історичному сенсі, змалювати цю людину. Тому я на це дивлюся як реаліст, — і припливли були, і відпливи, — це все нормальні. Ну, і один, визначальний для мене принцип, сенс, підхід, — по всякому можна це назвати, — я ділю людей на дві групи: які за Україну і які проти. Я можу прощати людей багато що, тільки не прощаю ніколи, коли вона руйнує державу, ганьбить Україну, топчеться по власній історії, по власній культурі, по власній мові — я цього не прощаю. Інша справа, що не вживаю до цих людей

Раді. Я дивлюсь як депутат голосує. Якщо він голосує за Україну, — хай він і комуніст, але це людина ще не втрачена. Я не можу погодитися з тим, що ми повинні жити, ділячи Україну на ворогів і на прихильників, на патріотів і непатріотів: у нас одна Україна, один народ. Я людина не «країні», і не хочу бачити в людях ворогів: так ніколи в країні порядку не буде. Настав час підвісти все до одного якогось знаменника: ми є народ, в нас є різні погляди, суперечливості в поглядах на історію, релігію, — але це все наше. Іншого такого народу немає.

Кор.: — Якою Ви бачите перспективу України?

Л. К.: — Вона буде жити, вона буде розвиватися, стане справді демократичною, цивілізованою, багатою, — для цього потрібен час. У нас все є для цього — і наші корені, і наша історія, і наші можливості людські. Проїшло ще дуже мало часу, — нам треба покінти більше, щоб Україна стала могутньою. Але вона такою стане!

Кор.: Пане Михайле, Ви прожили п'ять років незалежності на перших лініях, на барикадах, в головній шерензі. І багато хто з українців дослухався саме до Вашого виваженого, аргументованого слова, яке важливе і для читачів «Слова Просвіти». Отож, сале вид Вас хотіли б почути про найшасливіші дні з цих п'яти років...

Косів: Шасливих днів було справді багато, — вони були настільки значущі й щасливі, що, можливо, ми навіть не можемо сьогодні осягнути їх уповіні! Мене дивує, що деякі наші співвітчизники навіть не відчувають цього солодкого і гаркого слова — свободи! Тож ми здобули і в собі дів! Та ж свобода, за яку віками люди, народи відавали життя! А скільки ж люду впало за свободу у нас...

Пам'ятаєте таку стрілецьку пісню: «Скільки народу впало за свободу, — вистояли не було сили!». Ми здобули свободу! І незнищіні, і оце є найголовнішим. Звичайно, свобода це не є щось таке, що дарується, як судильна радість, — це гаркий мед, за який треба платити. Так от, коли в 1990 році я пришов у цю Верховну Раду, то пішов у Комісію з питань Державного суверенітету. Більше того, коли я прихав, у мене уже був готовий проект Декларації про державний суверенітет України. Нас було 6 співавторів, у тому числі й наш просвітлянин Юрій Гнаткевич, який запропонував свій проект, Сергій Головатий, у якого був свій проект, Степан Хмар, Дорогунцов, і мій проект. З цих шести проектів ми зробили те, що тепер відоме під цією Декларацією. Ми працювали від травня до 16 липня, — це була щоденна каторжна праця. Я пам'ятаю, як ми сперечалися тоді навіть за називу «Про Державний суверенітет України», — нам казали: «Як України? Тож Української радянської...»

Косів: Іми мусили дуже здалека заходити, щоб все-таки домогтися свого. До нас приходили генерали, які лякали нас, що станеться катастрофа, війна, якщо ми залишимо рядок «Україна має свої власні Збройні Сили...» Але ми вперто трималися свого. І щастя було в тому, що ми глибоко вірили в те, що робили, що наша віра і наша переконаність давали нам силу. Я пам'ятаю по годинах 19 серпня 1991 року. Я був тоді у Львові. Мене розбудили о 6-й годині, — я працював тоді разом з В. Чорноволом у Львівському облвиконкомі, і вже тоді, о 7-ї, я почав писати звернення, — ці три сторінки рукопису у мене збережені...

Кор.: Це найдорожчий Ваш рукопис...

Косів: Так, бо за ці 3 сторінки я міг одержати те, що одержав — Акт проголошення незалежності, або зовсім інший гонорар, і дуже серйозний, — за мною могло лише загудіти... І вже о 9-

усіх наших світочів утверджувалася ідея, що ми — то ліпше клаптик, а вся Україна, Велика Україна, там, над Дніпром.

Скажімо, Акт злуки 22 січня 1919 року, Це ж була ініціатива діячів Західно-Української Народної Республіки. Ми завжди прагнули утвержувати те, що називається Соборністю. Ось таким є Львів. І таким він має лишитися. Цей процес вростання і зближення тих, хто виріс в українському Прикарпатті і на українському Придніпров'ї, — цей процес буде проходити дуже швидко.

Кор.: Не зважаючи на велику

й почуюмо: незалежність нам дісталася заздarma, та й узагалі, — у чому вона, незалежність? І доводиться — незрідка! — бачити розчарованих людей, і рахувати чужих серед своїх, обманюватися нацпристосуваннями... А хіба Вам, пане Михайлі, недоводилося чути про те, що, мовляв, час національних геройів минув, настав час длових людей, які вміють робити гроши...

Косів: Ви повернули нашу бесіду в інше русло, але це теж має стосунок до теми нашої розмови. Коли ми говоримо, що наша свобода дісталася нам без жертв, то маємо на увазі відсутність пострілів, убитих, поранених, гулагів, голодоморів. Але в нас не обліковані жертви душевні.

Михайло КОСІВ:

ЩОБ МИ МАЛИ ПІДСТАВИ ГОРДИТИСЯ СВОЄЮ ДЕРЖАВОЮ!

ій годині було звернення Львівської обласної Ради, а потім я притиском притягнувся сюди, в Київ, ми почали засідати в Народій Раді, разом з представниками і народної Ради, —

зокрема, нас тоді було троє — Олесь Шевченко, Роман Лубківський, і я. І ми, на основі цього тексту, написали Звернення Народної Ради. Почали працювати над текстом Акта про незалежність і про проведення Референдуму, — це була щаслива робота, щаслива... Я ніколи не забуду, як академік Юхновський, наш старий, сказав: «Хлопці, давайте спочатку промовимо «Отче наш...» І ми промовили «Отче наш» і взялися за цю роботу...

Кор.: Неймовірно...

Косів: Так, неймовірні, щасливі дні!.. Були у нас і відступи, і втрати, — на війні не може бути суцільних успіхів. Але те, що ми на п'ятому році незалежності нарешті дійшли до Конституції, прийняли такий варіант, який ще місяць тому вважався неприйнятним у цьому залі, — це це велика перемога!

Для мене 10 статі Конституції, як для засновника Товариства української мови ім. Тараса Шевченка «Просвіти», де записано про те, що «державною мовою України є українська», що держава сприяє розвитку і застосуванню української мови на всій території України в усіх державних сферах, — це мрія!

Кор.: Можна сказати, що Товариство свою програму виконало?

Косів: Звичайно, ми свою програму виконали, але у нас, ще роботи, роботи і роботи! Але ми випростуємося, і основа для того, аби Україна стала справді національною, закладені.

Кор.: Мені ще приємно говорити з Вами і тому, що Ви — львів'яни, активно брали участь у національній боротьбі, — а роль Львова, роль Галичини у ній — надзвичайно висока. Мені довелося разом із учасниками поетичного фестивалю бути у Львові того дня, коли знімали пам'ятник Леніну, — львів'яни, які не боялися вголос говорити про тоталітарну систему правду, першими вдалися до дій...

Косів: Мені пригадався епізод з науки Ісуса Христа, який звернувся до апостолів з такими словами: «Будьте розчиною для світу». Мусить бути хтось розчиною, каталізатором, збудником національних ідей. І ось такою розчиною були галичани для України. Але, повірте, галичани дуже люблять всю Україну.

Кор.: І практично роблять багато для всієї України...

Косів: Так, ви пам'ятаєте, що через Шашкевича, через Івана Франка, через

заянятість, — Ви очолюєте одну з найвідповідальніших комісій у Верховній Раді, — Ви ще й активний просвітлянин, від самого початку «Просвіти». Я не закликаю Вас до похвал, але варто сказати про те, що в ці п'ять років просвітлення були помітними людьми в Україні...

Косів: Без сумніву. Скажімо, ті ж вибори 1990 року, — уже в той час тут основну роль відіграла саме «Просвіта», хоч були уже й політичні партії.

Як любити повторювати Роман Іваничук, — «Просвіта» має залишитися назавжди. Можуть модифікуватися політичні партії, але «Просвіта» має залишитися на своїх просвітлянських засадах назавжди, — це духовність народу, а плакати, вирощувати духовність — це не є завдання, яке раптом може закінчитися. Мене дуже турбует, власне, я іноді навіть з жахом дивлюся на ті всі процеси, які відбуваються нині: чи народ готовий психологічно до того, що несе так званий нинішній ринок?

Психологічно, морально не готові, наші люди навіть не усвідомлюють, що навколо них діється, що і як відбувається. Я іноді думаю: чи збережуть наші діти наш народні пісні? чи будуть ці пісні зворушувати моїх онуків так, як зворушують мене? Я не маю нічого проти новітніх віянь у музичі, разом зі своїми дітьми відвідую концерти сучасної пісні, але, в той же час, тривожуся, бо це вікам плекалося, че наша ментальності — наша пісня, наше народне мистецтво, — кераміка, вишивка — це ж шедеври, які вийшли з народу і жили в народі! І що, викинемо це все?! І це ж для цього треба, щоб «Просвіта» працювала, і щоб все це лишилося, щоб ми передали це в майбутні покоління.

Кор.: Михайле Васильовичу, ні-ні, та

В Івана Франка є такі рядки «Молотять день і ніч, не жито, а людські душі, — так скрито, що сліз не бачиш! Лиш по тім міркуєш: оцю душу вбито!» Навколо багато вбитих душ — особливо тривожно за молодь, — чи виберуть вони вірно, до кого пристати, чи працюватимуть на батьківській ниві?

Але є надія. Я, наприклад, читаю журнал «Молода політика». Цікавий журнал, цікаві люди. Є у нас на Львівщині «Молода Просвіта». Є молодий «Рух», — там дуже серйозні молоді люди і це тишить. Зараз з'являється багато молодіжних християнських організацій, — скажімо, «Обнова», «Українська молодь Христові», які охопили всю Україну. Так що, є й такі явища. Для мене в таких випадках важливо, що закладено в основу, що є головним, що дає надію. Оті підвалини майбутньої суспільності української ми маємо зараз закладати разом із молодими.

Кор.: Що б Ви хотіли побажати читачам «Слова Просвіти»?

Косів: Я хотів би всім нам побажати цього святого почуття, — щоб ми, прокидуючись вранці, відчували гордість за свою державу, за свою Україну.

Я був у США, бачив, як це притаманно американцям! Як вони люблять свою державу, свій пропор, свій гімн! Я би хотів, щоб таке святе почуття любові — органічне, а не нав'язане, — випливало з того, що людина полюбила свій благословений край — ці прекрасні ріки, гаї, поля, небо, незрівнянно голубе, і щоб кожен, хто живе в Україні, радів з того, що він тут живе! Щоб українці мали підстави і причини гордитися своєю державою!

Розмови вела
Любов ГОЛОТА

Фотолітопис

Іван ЮЩУК

СТАТЯ ДЕСЯТА КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Хто стежив за роботою Верховної Ради під час прийняття Конституції України, той не міг не помітити тій напруженості, упертої боротьби, яка точилася навколо десятої статті проекту Конституції. Представники антиукраїнських, антидержавних сил навіть ставили вимогу, щоб статтю десяту було записано в такому вигляді: «Державними мовами в Україні є російська і українська мови» (саме так: першою – російська, другою – українська).

Але процес становлення незалежної Української держави вже пішов. І він незворотний. Більшість має свою логіку, яка хоча часом і з наймірними труднощами, але прокладає собі шлях у житті. І в ухваленні 28 червня 1996 року Конституції України цю статтю сформульовано відповідно до історичної вимоги: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всеобщий розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України».

Національна мова – могутній важливий прогрес. І Україні тепер, як ніколи, потрібне повернення до неї. Не тільки на словах, а й на ділі. У житті.

Мова – явище водночас індивідуальне й соцiale: вона обслуговує і кожну окрему людину, і суспільство в цілому. Причому обидві ці й основні функції взаємопов'язані й невіддільні одна від одної. Мова однаково спрямована як у внутрішній, психічний світ людини, так і в зовнішній, соціальний світ людей. Тим вона забезпечує єдність індивіда й суспільства, безперервне їхнє взаємозабагачення й взаємопідтримку. Через мову здійснюється спадкоємний зв'язок між минулими, теперішнimi й майбутнimi поколіннями народу.

Саме завдяки цим властивостям мова може виконувати й виконує такі важливі конкретні суспільні й державні функції:

а) інтегруючу – мова об'єднує людей, навіть поділених на класи, клані й партії, створює в них відчуття певної близькості, спорідненості, отже, сприяє перетворенню населення в народ;

б) регулятивну – за допомогою мови регулюються стосунки міжлюдьми в суспільстві, узгоджуються їхні інтереси, на ній базуються закони й однакове тлумачення їх, тобто суспільство неухильно цивілізується;

в) суспільно-виховну – через мову утверджуються певні моральні цінності в суспільстві, виробляється поняття про позитивні й негативні якості, про добро і зло, формується громадська думка, суспільство поступово стає одухотвореним, людянішим;

г) акумулятивну – мова дає змогу нагромаджувати й узагальнювати життєвий досвід, набутий народом як у даний час на всій його території, так і протягом усього попереднього історичного існування, і таким чином створює умови для його поступального духовного й матеріального розвитку;

і) вирівнювальну – завдяки мові певна інформація, певні знання стають набутком широкого кола людей, внаслідок чого дедалі зростає культурний і інтелектуальний рівень усього суспільства, його творчі можливості.

Але ці функції мова може справно виконувати, якщо вона єдина, спільна для всіх членів суспільства. Адже коли Бог скотів завадити марнословному будівництву вавилонської вежі, він змішав мову її будівників – і цього було достатньо, щоб будівництво вежі припинилося.

Як стверджує сучасний філософ К. Шудря, «мова – один із найцінніших набутків модерної нації, потужний генератор її духу, почуття самодостатності. Зруйнування цього глибинного мовного організму рівнозначне позбавленню народу його спадщини, традицій, культури». «Для суспільства важлива наявність єдиної мови», – справедливо зауважує російський мовознавець Л. Баранникова.

Це розуміли й розуміють не тільки філософи й мовознавці, а й політики. І політики, мабуть, насамперед.

Варто уважніше приглянутися до творення Російської імперії. Крім грубої сили (вона

була і в Турецькій імперії), у цьому процесі була задіяна ще й наполеглива, послідовна мовна політика (а от цього турки не зробили, і тінха Отоманська імперія розпалася при першому ж струсі).

Ще на зорі становлення Російської імперії російський цар Олексій Михайлович, укладаючи 1667 року з поляками так зване Андріївське перемир'я, вважав за доцільне в договорі поставити питання ѹ про викорінення української мови. Зокрема стосовно української книги він вимагав, щоб «все те в которых mestostях книг печатав, щоб їх вимагав, щоб також печатники, или друкарі, смертью казнені и книги собрав сожжены были и впредь чтобы крепкий заказ был безчестных книг (тобто українських). – I. Ю.) никому с наших королевского величества подданной нигде не печатать под страхом смертной казни». Відомий і указ Петра І про заборону друкувати в Україні книги, «щоб ніякої різниці і окремого наріччя в них не було». Катерина II в одному із своїх указів писала: «Ніщо так не об'єднує переможених з переможцями, як єдність мови», і категорично вимагала «усі справи... вести російською мовою». Що ж 1914 року російські війська ввійшли в Галичину, новопоставлений губернатор Галичини Бобринський у своїй окупантській програмі на одне з перших місць ставить мовне питання: «Я буду тут запроваджувати російську мову, закон і порядки». Це лише кілька фактів з безлічі подібних.

Не менше, якщо не більше уваги утворюється російської мови на загарбаних у різні часи неросійських землях приділяло й комуністичне керівництво московської держави. Досить згадати хоч би постанову РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 13 березня 1938 року – уже сама назва красномовно свідчить про її спрямування: «Про обов'язкове вивчення російської мови в школах національних республік і областей». Мета цього не приходила: «Російська мова допомагає народам Радянського Союзу об'єднатися в єдину братню сім'ю». Для цього, як і для армії, ні коштів, ні часу московські правителі николи не жаліли.

Російська мова – це що кожен з нас добре пам'ятає – на кожному кроці вивищувалася і всі інші мови принижувались: «Русский язык является подлинным кладезем знаний». «Русский язык – важнейшее средство развития человеческой личности». «Русский язык – величайшее достояние советских народов». «Великий русский язык». «Я русский бы выучил только за то...» і так до нескінченості. А грузинська, вірменська, литовська, естонська, українська, інші мови – хіба вони гірші? Насправді ж, усі мови велики. Но нема кращих і гірших, вищих і нижчих мов. Але завжди найвища була і буде мова рідного народу й рідної землі.

І ось це настригливе нав'язування російської мови інородцям дало свої незаперечні плоди: скільки «російськоязичного населення», зовсім не етнічних росіян, ще й досі вперто цурдається своєї прарабатьківської мови, а то й ненавидить її і тужить за розваленою імперією та уважно прислухається до Москви. Отже, не все одно, яко мова в країні є фактично державною.

Мовне питання в розбудові держави має першорядне значення. Не менше, ніж економічне. Про це свідчить історія не лише Російської імперії, а й багатьох інших країн.

Франція, яко і за площею, і за кількістю населення подібна до України, тепер одна з найвпливовіших держав світу. Її мова є мовою міжнародного спілкування. І навряд чи кому приде в голову запитати, якою мовою звичайно розмовляють і творять французи. Таке питання було б смішним. Бо ж якою іншою яко не французькою.

Але протягом 18 століття мовна ситуація у Франції була навіть набагато гіршою, ніж тепер в Україні. Ось що з того приводу пише історик французької мови А. Доза: «У 1790 р. ще цілих шість мільйонів французів (із 25 мільйонів) не знають французької мови і приблизно стільки само не можуть вести нею зв'язної розмови (до цього числа входили 4-5 мільйонів нефранцузів)». У

прикордонних департаментах населення розмовляло німецькою, італійською чи іспанською мовами, залежно від департаменту. Але навіть та третина, що знала французьку мову, розмовляла переважно діалектами.

Коли це з'ясувалося, мовне питання відразу набуло політичного значення. Французький буржуазний уряд вживав всіх заходів для утвердження французької мови на всій території держави. Організовуються початкові школи (декрет 1793 року), у яких не тільки вивчається французька мова, а й усе викладання ведеться нею. Налагоджується видання газет і книжок французькою мовою. Французькою мовою поширюється через армію, службою в якій стає обов'язковою. Тільки французькою мовою послуговуються, зрозуміла річ, державні службовці. Інакше б не було держави. Не було б сучасної Франції з її всесвітньою культурою.

Інша європейська країна Італія довгий час аж до середини минулого століття була під владою то Австрії, то Франції. І кожен окупант насаджував тут свою мову. Зокрема, Наполеон навіть видав 1804 року спеціальний указ, яким французька мова в окупованій Францією частині Італії запроваджувалася як державна. Отож коли 1860 року Італія визволилася з-під чужоземного панування, італійська мова ледве животіла. Мовознавці свідчать: «Дослідник новітньої історії мови Італії Т. Де Мауро справедливо звернув увагу на кількісний бік справи, який має принципово важливе значення. За його даними, із понад 25 млн. італійців у цей час тільки 600 тис. володіли національною мовою (тобто говорили по-італійському); майже для 98% населення країни італійська мова була чужою». Із названих 600 тис. переважно більшість – 400 тис. – була зосереджена в Тоскані і 70 тис. – у Римі. Решта 130 тис. були щодо всього іншого населення Італії зовсім мізерною величиною, тобто становили трохи більше півпроцента».

Принагідно зазначу, що, за переписом 1989 року, українською мовою в Україні вільно володіли 40 399 897 громадян, тобто майже 80% населення. Це стільки вільно володіло, а розуміти й розуміють її, очевидно, майже всі. За винятком хіба що тих, хто й не хоче її знати або ж зовсім недавно примандрювали в Україні.

В Італії, як бачимо, мовна ситуація на початку творення національної держави, порівняно з теперішньою нашою, була, можна б сказати, катастрофічною. Але італійські політичні діячі не зневажали мовним питанням. «Італію створено, тепер треба створити італійців», – доходить висновку один з керівників національно-визвольного руху. Відомий письменник, голова мовної комісії Александро Мандзоні 1868 року подає міністру народної освіти доповідь «Про єдність мови і засоби її утвердження», у якій він цілком слушно наголошує: «Слідом за єдністю управління, збройних сил і законів єдність мови найбільшою мірою сприяє тому, щоб зробити єдність нації відчутною, міцною й благотворною». У розробленій ним програмі пропонувалося в школі направляти лише тих учителів, які добре володіють італійською мовою, видавати підручники, словники, встановити мовну цензуру над вивісками, оголошеннями, місцевою інформацією в пресі тощо. І Італія стала європейською державою.

Ще один приклад з недавнього часу – Індонезія: незалежність здобула 1945 року, населення 195 млн., близько 300 мов і понад 1000 діалектів. Здавалося б, така держава не життєздатна, вона повинна б розсипатися, тим більше що розташована на багатьох островах. Але цього не сталося. І цементує це державу великою мірою єдина мова.

Ще 1928 року, коли тільки розгорталася боротьба проти голландських колонізаторів за незалежність Індонезії, на Конгресі Індонезійської молоді було висунуто гасло: «Одна вітчизна, один народ, одна мова». У 1939 році Конгрес народів Індонезії проголосив:

(Закінчення на стор. 5)

Просвітянські новини

ДОЛУЧАЙТЕСЬ
ДО НАШОГО ГУРТУ!

21 липня 1996 року в місті Коломиї відбулася установча конференція Івано-Франківської обласної організації «Молода Просвіта».

Молодіжний просвітянський рух в Україні має славні традиції, тож і нині, переконані делегати і учасники заходу, молодь не повинна стояти осторонь процесів розбудови нашої незалежної держави. Молоді руки, гарячі серця, світлі помисли і активні дії вкрай необхідні тепер для її становлення.

Зібрання молодих просвітян ухвалило звернення до Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, до юнаків і дівчат соборної України в ньому закрима зазначеному

«Об'єднавшись сьогодні в єдиному гурті «Молода Просвіта», віримо, що сильна організація національно свідомої молоді може серйозно впливати на ситуацію в державі. Формування молодіжної політики, вирішення найскладніших проблем, формування еліти української наші (культурної, духовної, гospodarsкої)».

Із нашого середовища виростатимуть майбутні президенти і прем'єри, політики і громадські діячі, професіонали різних галузей.

«Молода Просвіта» робить свій перший крок із славного міста над Прутами – Коломиї, де відбувся Перший Всеукраїнський Собор Духовної України, де ніколи не вмірав високий національний дух!

Зaproшуємо всіх юнаків і дівчат із усіх регіонів України долучитися до нашого гурту, утворити Всеукраїнську молодіжну організацію «Молода Просвіта». Бо ми – відповідальні за своє майбутнє, за долю нашої держави, власні доброчут і благополуччя!</

Просвітнянські новини

СЛОВО, СКУПАНЕ
В САНСКРИТІ

Санскрит для українця — рідна гавань, бо не лише наші фахівці з національною історією Європи, і України як її невід'ємної частини зокрема, стверджують це. І наяві авторитетні британські, французькі, німецькі, інші санскритологи вважають, що територія сучасної України є колискою Індо-Європейської цивілізації. А мова наша українська найближча за звучанням до священної мови ведичних одкровень — санскриту.

Незалежній і той факт, що «Рігведа» як книга божественної мудрості обидвоють на наших теренах, там, де тягнів бринить блакитна артерія Дніпра...

Що знає про санскрит у сьогоднішніх переселенців? Майже нічого. Та і учена громадськість, за винятком нечисленних фахівців, відверто кажучи, міло плаває в цих проблемах. А санскрит — це наша національна і народна гавань, яку надовго відгородили від українського материка різних мастерів і племен шовиністів, для яких ми були як не малоросами, то малополяками чи ще якимись «мало» та «дрібно».

А ми таки народ великий! Ми вчимося у санскриті!

Аби донести правдиве слово про витоки українства, про санскрит як належне українське слово, що сформувало всі інші Індо-Європейські «язики», — у па ентузіастів — фахівців-санскритологів, істориків, українознавців вирішили створити культурно-просвітницьке товариство санскритологів «Заятель». Назва багатозначна, символічна, бо перекладається зі санскриту як «торжество (триумф) Сонця».

19 липня у приміщенні ВУТ «Просвіта» відбулося перше засідання ініціативного комітету зі створення Товариства санскритологів. Своє слово про доцільність започаткування такої культурно-просвітницької організації висловили науковці Василь Кобилох зі Львова, Микола Шудря, Тамара Усатенко з Києва, журналіст, літературознавець і автор поетичної збірки «Заятель», голова Житомирського «Просвіти» Анатолій Журавський, відповідальний секретар ВУТ «Просвіта» Микола Нестерчук...

Доводиться сподіватися лише, що ця ініціатива знайде широкий відгомін і буде притягнути серед науковців України, істориків і українознавців, бізнесменів, які допомогли б матеріалізувати правдиве слово про санскрит як давньоукраїнську мову в конкретних друкованих виданнях, укладти відповідні словники і монографії. Нарешті ж дещо із наукових розвідок стосовно санскриту можна вчитати з подачі пана Василя Кобилохи на сторінках газети «Народний лікар України», в поодиноких публікаціях інших авторів на шапках українських часописів «Індо-Європа», «Всесвіт».

Санскрит як рідна гавань українця чекає нових і сильних вітрільників ентузіастів, які під синьо-жовтою барвою своїх знамен легко долатимуть підводні рифи і бар'єри на шляху до визнання древності нашого Роду, якому нема переводу. Більшість коло нього стоїть Слово Слово, скупане у санскриті.

Юрко НАДЗБРУЧАНЕЦЬ

ЗАРЕЄСТРОВАНО КУЛІ

Міністерство юстиції України зареєструвало всеукраїнську громадську організацію — Конгрес української інтелігенції (КУІ). Основна мета діяльності КУІ — об'єднання і координація зусилля членів організації задля консолідації українського народу у процесі розвитку держави на засадах української національної ідеї. Голова КУІ — відомий громадський діяч, поет і публіцист Іван Драгч.

посив малайську мову загальнонаціональною, назвавши її індонезійською. Не голландською, розвиненішу її досить поширену в той час в Індонезії, якого хотіли колонізатори, а мову малайців, які, до речі, становлять лише близько 5% населення країни. Індонезійська мова в незалежній Індонезії дісталася статусу державної. Її вивчення в школі є обов'язковим. Викладання в середній і вищій школі ведеться тільки Індонезійською мовою.

Як стверджує дослідник, «у становленні індонезійської незалежної держави, у розвитку сучасної індонезійської культури, отож у здійсненні державної політики Республіки Індонезії величезна роль належить індонезійській мові — бахаса Індонесія». Ця мова об'єднує «численні народи країни і тому є надзвичайно важливим чинником їхньої політичної, економічної та культурної консолідації».

Індія. Як тільки 15 серпня 1947 року вона стала незалежною, відразу виникла проблема державної (офіційної) мови. І спільною мовою Індійського Союзу було проголошено гінді, хоч позиції колоніальної англійської мови поки що там досить міцні. Це зумовлено зокрема тим, що Індія об'єднує понад 200 народів і національностей. Україна об'єднує лише два народи: український і кримськотатарський. Усі інші національності мають свої батьківщини поза межами України, у тому числі й найбільша — російська.

У конституції справді багатонаціональної Росії записано: «Державною мовою Російської Федерації на всій її території є російська мова». У конституції Іспанії, де теж є кілька корінних націй зі своїми мовами, говориться: «Кожний громадянин повинен знати іспанську мову й користуватися нею». Без знання англійської мови людина не може стати громадянином США.

Іноді кажуть, нібито в Швейцарії є кілька державних мов. Це не зовсім так. Загаль-

ношвейцарської державної мови там нема, а є, так би мовити, кантональні державні мови, і це зумовлено історично, бо Швейцарія виникла як союз різномовних автономних кантонів. Із 26 кантонів у Швейцарії 19 — німецькомовні, 6 — франкомовні, 1 — італікомовні. Ретороманці не мають власного кантону, а живуть на території німецькомовного кантону.

Стосунки між цими мовами строго регламентовані. Як пише дослідник, «незважаючи на те що німецька мова поширенна в більшості кантонів (19 із 26) і нею розмовляє більша частина населення країни (65%), вона виконує максимальні суспільні функції (офіційна адміністративна мова) тільки в межах своїх кантонів, подібно до того як французька й італійська мови — кожна на своїй території. І державність кожної мови в межах того чи іншого кантону дотримується неухильно. Так, у кантоні Вале, де проживають поряд із франкомовними і німецькомовні швейцарці, які становлять меншість, іде законом установлено рівноправність мов, германошвейцарцям потрібне знання французької мови, якщо вони хочути, щоб їхній голос був почутий у кантональному парламенті».

Україна як держава, на відміну від Швейцарії, і від Росії, і від багатьох інших країн, в історичному часі формувалася як виникла на монотній основі. Українська мова в ній була основною ще за часів Київської Русі. Що ж до російської мови, то вона прийшла в Україну тільки після 1654 року спочатку як союзницька, потім — як окупантівна й нарешті — як колоніальна. До речі, був такий час, коли окупантівна чи колоніальна мовою в Україні була й польська мова.

Серед аргументів на користь того, що державною в Україні повинна бути насамперед російська мова, наводився й наводиться часом і такий: мовляв, російською мовою створено одну з найбільших літератур світу.

Але ж розвиток людства на тій чи іншій культурі чи літературі не зупинився. Він триває й триваєтиме нескінченно. І українці мають такі самі шанси створити свою мовою не менш багату літературу (хоч воно й так не буде), розвивати світову науку, мати своїх лауреатів Нобелівських премій і врешті-решт змусити світ вивчати українську мову, як це зробили французи, німці, англійці. Духовна залежність народу від іншого народу — така ж протириодна річ, як і фізичне поневолення.

Підстави вірити в українське відродження дає нам Конституція України, особливо її десята стаття. Важливо тільки, щоб Конституція була не лише на папері, а й у житті. Адже ненормально, коли державною проголошується одна мова, а державні службовці, армія, виробництво, вища школа культивують і тверджують іншу, діти не мають книжок українською мовою (вони є написані перекладом і навіть видані, тільки мізерними тиражами), у кioskах важко знайти журнал чи газету на вибір, подивитися фільм, придбати відеокасету українською мовою.

Мова проблема — це проблема політична. Влада, яка дбає про розвбудову й змінення держави, не може бути байдужою до державної мови, до її місця, до її функціонування в суспільстві. Держава будеться насамперед у душах людей. А формує ці душі і шлях до них прокладає мова. Чия влада, того й мова, і чия мова, того й влада, — казали ще стародавні римляни.

Водночас утвердження української мови як державної ож ніяк не може означати ліквідацію чи навіть приниження мов національних меншин. Навпаки, піднесення української мови як державної передбачає паралельний вільний розвиток інших мов в Україні. І це гарантує та сама десята стаття Конституції незалежної України.

Іван ЮЩУК

ВОЛОДИМИР ЛЕОНТОВИЧ:
ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ЗАБУТТЯ

Володимир Леонтович (1866-1933) — громадський діяч і письменник. Член Товариства Українських Поступовців, член Центральної Ради, міністр земельних справ за Гетьманату, помер на еміграції у Празі. Останнє видання в Києві — повість «Пані й люди» (1929 р.) з передмовою Сергія Ефремова. Ім'я письменника і відомого просвітянина було затверджене «українським буржуазним націоналізмом» та геть забуте за радянських часів. Творчість українського патріота, який усе життя надихався національною ідеєю, не могла бути до вподоби більшовизму.

Але тепер у відроджуваній Українській державі ім'я видатного українського письменника Володимира Леонтовича повертається із забуття. В цьому році відзначаємо 130-річчя від дня народження Володимира Леонтовича.

І ця розповідь хай буде одним із камінчиків, які треба збирати, аби відновити пам'ять про красний рід просвітлення України.

пояснити поселянам, на віщо їм треба звернути увагу, обираючи нові місця. Під цею прислівкою хочу розказати дещо про те, які бувають клімати, групи, які бувають умови життя в різних країнах. В іншому листі згадує, що пише брошуру з соціології «Історія розвитку суду».

Дబачи про те, аби знання доходили до народу, Володимир Леонтович 1898 року заснував разом із Є. Чикаленком, відомим громадським діячем і меценатом, Товариство для науково-популярних видань. Узагалі, просвітницька книжка до народної бібліотеки села Хильківки.

В іншому листі від 30-го вересня 1896 р. (обидва листи зберігаються в рукописному відділі Національної бібліотеки ім. В. Вернадського) він пише: «Вибачте, будь ласка, що так часто набридаю Вам, і, якщо Ваша ласка та якщо можливо, вишите по одному примірнику книжок до народної бібліотеки села Хильківки».

Ще з 90-х років діяв Володимир Леонтович про створення бібліотек для народу. Неодноразово він звертався з цього приводу до Володимира Павловича Науменка, видатного педагога й директора Київської гімназії. Так, у листі від 14 жовтня 1896 р. він пише: «Вибачте, будь ласка, що так часто набридаю Вам, і, якщо Ваша ласка та якщо можливо, вишите по одному примірнику книжок до народної бібліотеки села Хильківки».

На хвилі подій 1905 р. відбулася відмінна указів про оборону друкування українською мовою. І в останні дні цього року Володимир Миколайович відіслав після племінних клопотів здобути дозвіл на першу всеукраїнську газету «Громадська Думка», що вже наступного року прибрала легендарну назву «Рада», засновниками якої разом із Леонтовичем були Євген Чикаленко та Василь Симиренко, видатний меценат української

культури.

Володимир Миколайович прилучився до складання найбільшого словника української мови (виданий під редакцією Григорія 1907 р.), зібралиши в Лубенському повіті 151 слово та словосполучення.

Під час війни 1914 р. з ішущими Любові Шульпію та Людмилою Черніхівської-Старницької були створені шпитальні для українських вояків та притулки для літніх біженців, де навчали української грамоти, читали українські книжки й усі предмети навчали українською мовою.

23 березня 1917 р. Володимир Миколайович Леонтович зустрівся зі своїм племінником Григорієм Грушевським (Грушевського) і відповів на його питання: «Чому я вибрав українську мову як мову писання?»

Отак упродовж багатьох років Володимир Миколайович Леонтович не зустрівся жодної праці, користувався кожного пагодою, ніколи не шкодував часу для загальнотої просвітницької справи, сподіваючись не на подяку, а на те, аби піднести національну ідею, пристрати хоч якусь користь своєму народові.

Однак на той час відсутність племінника Григорія Грушевського не погано, але відсутність племінника Григорі

УРОК ТРЕТЬЙ. ЯК НАС ВИЖИВАЛИ З ВЛАСНОЇ ЗЕМЛІ

Таке питання на кількох сторінках фундаментально висвітлити неможливо. Щоби глибше зрозуміти мотиви і методи геноциду української нації, які застосовували наші сусіди, й особливо Російська імперія -- СРСР, треба хоча би прочитати фундаментальні праці академіка С. Рудницького (1877--1937) і доктора філософії В. Лизагука «Навічно кайдани кували» (1995 р.), а також інших дослідників і очевидців.

Щоби вижити нас із власної землі, нас ділили не тільки територіально -- на Україну радянську (свою) і на Західну Україну (вражу). Царі ділили українську націю на «своїх», що прийняли підданство і верховенство Росії і Московського патріархату, і мазепинців, що хотіли самостійної України. А далі ленінці почали ділити вже по-своєму. Тих, хто зрікся українства і став на шлях російсько-імперського інтернаціоналізму, вважали справжніми ленінцями. Інші ж, на заході і сході, тівничі і гівдні, що служили своєї землі, нації, мові, культурі, стали ізгоями на своїй Батьківщині -- мазепинцями, петлюровцями, бандерівцями, а в теперішній Чечні -- «бандформированими».

Усе це комуністично і царською пропагандою культивувалося для того, щоб українці боролися між собою, знищували самі себе, а не з своїми справжніми гнобителями. Ця практика реанімується знову ленінцями-інтернаціоналістами. Як із фіговим листком, вони носяться з ідеєю захисту прав «русскоязичного населення», яке в Україні ніхто не утискає. Робиться це для того, щоби під галас обікрасти і українця, і росіянин, щоби прийти до влади, реанімувати режим, який знищив щонайменше 30 млн українців. Хочуть відновити СРСР, фактично розгортають діяльність проти українського народу і держави України.

Уже від самого 1917 року для ленінців рівність націй була ширмою, за якою стояло прагнення керувати економікою «національних окраїн» із російського імперського центру. Тому вже з 1917 року більшовики з Петрограда і Москви відряджали в Україну десятки тисяч партійних функціонерів, воєначальників, партійних керівників, урядовців, комісарів, чекістів. Всі вони вкубловалися у Києві, обласніх, окружних та районних центрах, утворювали політичний і економічний генералет.

Згідно з переписом населення, у 1926 році в Україні мешкало 23,6 млн українців (80%), 2,7 млн росіян (9,2%), 1,6 млн євреїв (5,4%). А тепер подивімось, як формувалася влада. У 1929 році у складі голів та членів сільвиконкомів українці становили 88%; 4% були росіянами, 1,2% -- євреї, 4,7% -- німці і поляки. У складі міськвиконкомів працювало 22,3% росіян, 20,1% євреїв, 51,6% українців. У республіканському апараті працювало вже близько 64% неукраїнців, а в обласному державному апараті неукраїнців було 73%. Отож українці, що жили головним чином у селах, годували і одягали неукраїнську чиновницьку рать.

Національні меншини, в основному росіяни і євреї, становили в Україні 20%, а в навчальному 1927--28 році у вузах України навчалося 51,2% студентів неукраїнців та 44,4% аспірантів неукраїнців. Перевага національних меншин у культурно-просвітницькій справі над українською нацією підтверджується і тим, що в цей час республіканська видавництва випускали для нас 45% усієї книжкової продукції, в основному російськомовної.

Навіть голodomор в Україні був використаний не тільки для здолання опору українського селянства колективізації, але й для витіснення українця з української землі, про що свідчать багато архівних документів, один із них, дуже красномовний, наводимо нижче:

29 декабря 1933 года
Срочное. Секретно. Нач. ГУЛАГ ОГПУ
Берману
ВПК при СНК СССР при се се препро-

вождаєт оперсводку № 38 о переселении на Украину по состоянию на 28 декабря с.г. Одновременно ВПК при СНК СССР сообщает, что преподанный план переселения выполнен на 104,7%. Всего переселено 21 856 колхозных хозяйств, 117149 человек, 14 879 лошадей, 21898 коров и 38 705 голов разного скота (в числе последних входят телки, свиньи и овцы). Приложение по тексту.

Зам. председателя ВПК при СНК СССР Рудь

(Приложение) Секретно. (Див табл. -- Прим. ред.)

Цей документ із партійно-кагебістських архівів свідчить про спланованість комуністичною верхівкою голodomору в Україні. Ще не вивівся трупний запах в українських хатах, як Москва організувала масові переселення російських і білоруських колгоспників на українську землю. Невідомо поки що, наскільки верхівка КПРС виконала план по знищенню українських селян, але плани по переселенню росіян в Україну перевиконувалися, як наочно видно з наведеної довідки. Все, що заподіяла верхівка комуністичної партії проти українського народу, повинен знати кожен українець і кожен росіянин тому, щоби таке жахливе варварство не могло повторитися, щоби

рье работали и служили у немцев; б) во вторую очередь выслать всех остальных украинцев, которые знакомы с жизнью во время немецкой оккупации; в) выселение начать после того, как будет собран урожай и сдан государству для нужд Красной Армии;

г) выселение производить только ночью и внезапно, чтобы не дать скрыться другим и не дать знать членам его семьи, которые находятся в Красной Армии.

3. Над красноармейцами и командирами из оккупированных областей установить следующий контроль:

а) завести в особых отделах специальные дела на каждого;

б) все письма проверять не через цензуру, а через особый отдел;

в) прикрепить одного секретного сотрудника на 5 человек командиров и красноармейцев.

4. Для борьбы с антисоветскими бандами перебросить 12 и 25 карательные дивизии НКВД.

Приказ объявлять до командира полка включительно.

Народный комиссар Внутренних Дел Союза ССР БЕРИЯ

Зам. народа комісара Оборони Союза ССР ЖУКОВ

Верно: начальник 4 отделения, палков-

Української Повстанської Армії (УПА). Цю армію підтримував народ, а тому її не міг протягом 10 років здолати ні немець, ані московські сатрапи, дивізії НКВД. Тому саме бандерівцям усі українці, навіть комуністи і соціалісти, повинні дякувати, що не загинули по дорозі до Сибіру або в сибирських болотах.

Неважаючи на те, що цей хижакський план виселення українців із рідної землі не вдався, виселення все-таки продовжувалось, але підівшими, більш підступними методами, непомітними для широкого загалу.

Згадаймо відправку новобранив-українців подалі за межі України, примусовий розподіл спеціалістів після закінчення технікуму чи інституту, органдори на будови комунізму аж до Тихого океану, щоби забули рідну мову, звичаї, культуру і те, що вони українці. Таким же чином надсилали в Україну росіян, а крім того, селили відставників.

Унаслідок цього за межами України на теренах колишнього Союзу проживає понад 15 млн українців. КПРС за 70 років панування в Україні досягла значно більших успіхів у нищенні українців, аніж царі з 300-річне панування.

За період між переписами населення 1926 і 1989 рр. українці в Україні поменшали з 30% до 27,7%, а росіян збільшилося з 9,2 до 22,1%, і це незважаючи на те, що за цей період кількість українців збільшилась за рахунок західних етнічних регіонів України. Хоч і з цих районів було вислано не менше 2 млн осіб. Про це свідчить лист міністра МГБ України Н. Ковалчука Д. Коротченку від 16.09.1950 року, в якому стверджується, що за останні 1,5 року з Західних областей виселено до Сибіру 130 тис. чоловік (в основному сім'ї селян).

За даними перепису 1989 року, найбільше українців проживало в найважчих кліматичних умовах Російської імперії у Магадані -- 15,4%, на Чукотці -- 16,8, у Ханти-Мансійському окрузі -- 11,6, у Комі -- 8,3, на Камчатці -- 9,1, на Сахаліні -- 6,5, у Тюмені -- 8,4, у Якутії -- 7, у Приморії -- 8,3%. Ці цифри, звичайно, не відображають реальну демографічну картину тому, що багато українців записані росіянами. Немає також даних про українців на їх корінних територіях, що сьогодні відійшли до Курської, Білгородської, Воронезької (Слобожанщина) областей, Краснодарського та Ставропольського країв (Кубань, вона ж Малиновий край).

На конкурсі «Песня-95» Е. П'єха -- Почесний громадянин Росії -- співала: «Росію никому не отдаш, ни врагам, ни друзьям!» Як вірно. Україна також дорога українцям, а комунофашисти її відібрали від мільйонів українців, та ще позбавили українських книг, українського театру, української школи, українських звичаїв, українського клімату, до якого українець був пристосований протягом тисячоліть (в Україні росіянин усе це має і повагу в українця більшу, ніж у себе в Росії). Згідно з даними російської преси, з колишніх республік СРСР повернулося в Росію понад 2 млн осіб. Батьківщина встановила квоту на в'їзд «земляків», відмовляє ім і в наданні російського громадянства (його отримали всього понад 5% біженців), забороняє селитися прибулим навіть у безлюдному Нечорнозем'ї, хоча там за останні 25 років кількість населення скоротилася з 1 млн. 240 тис. до 500 тис. чоловік. Звідси випливає, що Росії потрібні росіянини за межами своєї держави, щоб у майбутньому використати їх у своїх імперських планах, а не для того, щоби їх росіянини будували своє особисте життя.

Так що добре думаймо і українці росіянини, що живуть в Україні, не даймо себе обдурити. Краще жити дружно і будувати нашу спільну Батьківщину-Україну.

УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНЦІВ І РОСІЯН, ЯКІ ЖИВУТЬ В УКРАЇНІ

ПРОДОВЖЕННЯ, ПОЧ. Ч. 6

відносини будувалися на хороших сусідських засадах.

Кандидат історичних наук В. Марочкін, шукаючи матеріали про визвольну діяльність ОУН-УПА в Центральному архіві громадських організацій (колишній архів інституту марксизму-ленинізму при ЦК КПУ), знайшов документ, який також має знати кожен українець, документ, який красномовно висвітлює суть московського імперіалізму, приховані мрії ЦК КПРС, що прикривалися словобудівством про рівність націй в СРСР, про братерські відносини між націями.

«Совершено секретно»
ПРИКАЗ № 007822 июня 1944 г.

г. Москва
ПО НАРОДНОМУ КОМИССАРИАТУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СОЮЗА ССР И НАРОДНОМУ КОМИССАРИАТУ ОБОРОНЫ СОЮЗА ССР.

Содержание: О ликвидации саботажа на Украине и о контроле над командирами и красноармейцами, мобилизованными из освобожденных областей Украины...

...ПРИКАЗЫВАЮ:

1. Выслать в отдельные края Союза ССР всех украинцев, проживавших под властью немецких оккупантов.

2. Выселение производить:

а) в первую очередь украинцев, кото-

рник ФЕДОРОВ
(ЦДАГОУ, ф.1, оп.70, спр. 997, ар. 91).

Ніякого саботажу не було. Відразу після звільнення території тих, що були старші, мобілізовували в діючу армію і необізнаних кидали на передову, а 14--15-літніх хлопців забирали від батьків на відбудову шахт Донбасу. Ці перші там гинули або вірталися каліками.

Згідно з наказом, виселенню підлягали всі українці, в тому числі і сестри, брати і батьки тих, що гинули на фронтах у боротьбі з нацизмом. Досвід виселення був великий -- від виселення селян, що не хотіли йти в колгоспи, від виселення окремих «ворогів народу» аж до виселення в Сибір цілих народів: кримських татарів, ногушів, німців, вірменів та інших, яких більша частина загинула по дорозі від хоробри, холода і голоду.

Цього хижакського варварства не сталося не тому, що не вистачало вагонів (як пояснювали на ХХ з'їзді комуністів М. Хрушчов), а тому, що комуністична кліка злякалася всеукраїнського повстання. Це був не 1933 р., коли комісари демонстрували свою силу над беззбройними селянами України. У Західній Україні діяли загартовані в боях проти німців і більшовиків десятки тисяч вояків

Сводная ведомость об отправлении эшелонов с переселенцами на Украину по состоянию на 28 декабря 1933 г.

Область отправления	Область прибытия	Количество хозяйств	К-во лошадей	К-во коров
---------------------	------------------	---------------------	--------------	------------

УРОК ЧЕТВЕРТИЙ. ЧОМУ НАРОД ПОВИНЕН БЕРЕГТИ СВОЮ МОВУ?

Великий український народознавець академік С. Л. Рудницький (засновник Харківського геодезичного інституту. Розстріляний комуністами-сталінцями 3 листопада 1937 року) писав: «Мова -- це зверхній знак народності, наче вояцький однотрій. А рівночасно -- це найгарніший вислів духу й одинока підйома духовного поступу. Коли відберемо народові його мову, він житиме лише як расова група серед чужого народу, якого мову перейняв. А поки перейме, -- буде такий нещасний народ тинятися по світу як сліпий прошарок, для якого всякий розвиток замкнений, якого життя-буття не може вийти зі зліднів».

У такому положенні, на своїй власній землі, коли у народу видирають і нищать його рідну мову, опинився український народ.

Історично склалося, що 50-мільйонна нація втратила свою державність. Тут не будемо з'ясовувати, хто у цьому винен, але українська мова як основний чинник національної гідності зазнавала всілякого блення протягом багатьох століть, в основному з боку Польщі і Московщини, які всілякими способами старалися знищити українство і перетворити український народ на рабів на своїй історичній землі. Імперіалісти з Росії добре розуміли, і тепер розуміють, що, руйнуючи українську мову, вони руйнують національні гордість, честь українця, перетворюють його в глину, з якої можна зліпити зрадника, ката, убивця своїх же громадян, гарматне м'ясо задля відстоювання імперських інтересів, уволя, який буде гнути спину і віддавати своє життя для задоволення імперіалістів.

Уже після підписання угоди з Московією, тобто після прийняття «протекції» московського царя, починається гноблення української мови. В 1686 році Київська митрополія підпорядковується Московському патріархату і перестають друкуватися церковні книги українською мовою. У 1720 р. Петро I видає Указ про заборону києво-печерські та чернігівські друкарні друкувати книги українською мовою. У 1763 році указом Катерини II забороняється викладання українською мовою в Києво-Могилянській Академії, а в 1811 році цей навчальний заклад закривається. У 1862 році примусово закривається недільні школи, що організовувались українською інтелігенцією. У 1863 році антиукраїнська реакція завершилась таємним циркуляром міністра внутрішніх справ Валуєва, в якому всім державним структурам наказувалося душити все українське, доводити, «що никакого особенного малоросійського языка не было, нет и не может быть...». У 1876 році Емським Указом Олександра II забороняється повністю видання книжок українською мовою, а указом Александра III в 1888 році забороняється вживання української мови в офіційних установах і хрещення українськими іменами. У 1896 році забороняються українські книги для дітей «хотя бы по существу содержания и представлялись благонамеренными». У 1910 році уряд Столипіна заражував український народ до «іноверців» і заборонив будь-які українські організації. Столипін вважав, що покликом Російської держави є боротьба проти відродження України. У 1924 році польський уряд прийняв постанову, що забороняло користування українською мовою в державних установах, почалася полонізація українських шкіл.

У зв'язку з викладеними докумен-

тальними даними постає запитання: нашо царям і їх опричникам було видавати стільки указів про заборону українських книжок, забороняти українську мову в навчальних закладах, театрах, церквах, не дозволяти користуватися нею в державних установах на своїй українській землі, якщо «никакого малоросійського языка не было?» Брешуть супостати, ім потрібно було перетворити якомога швидше українців у рабів на їхній історичній землі, а мова це робити заважала.

Про ганебність російської політики стосовно до інших народів писали дипломати, вчені, публіцисти багатьох країн світу.

Посол, професор Копенгагенського університету Н. Ц. Фредеріксен писав: «Заборона української мови і літератури в Росії це варварство, це ганьба! Така політика нерозумна. Вона мусить витворювати зростаюче невдовolenня і неминуче відвертати народ від великоросів».

Французький публіцист, що був два рази міністром, І. Гіо: «Перш усього треба зазначити одно: це ясно, що культура українців була багато вища, як культура москалів. Москальська сила не

року Верховна Рада УРСР прийняла відповідну постанову. 1964 рік -- умисний підпал Державної публічної бібліотеки АН УРСР. 1975 рік -- поновлення цензурування «Кобзаря» Т. Шевченка. 1983 рік -- Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про додаткові заходи щодо покращення вивчення російської мови в загальноосвітніх школах та інших закладах союзних республік», за якою вчителю російської мови в сільській місцевості підвищувалася зарплата на 15% і забезпечувався поділ класу на групи. Тобто нищилася українська мова на українській землі грошима, забороненим українцем, і все робилось комуністами з сценарієм, описаним соціологом Ф. Опергаймером.

Причому з яким фарисейським лицемірством! Щоби його усвідомити, досить прочитати «Додаток до пункту 3, прот. 2 № 85. Цілком таємно. Заходи по організації виконання Постанови ЦК КПРС від 31 серпня 1978 року «Про подальше вдосконалення і викладання російської мови в союзних республіках». Задумайтесь, якщо КПРС -- КПУ видає постанову в інтересах народів союзних республік, то чому вона є цілком таємною від цих народів?! Або ще «Додаток до

коАкадемії з Києва до Москви.

Зневага до української мови -- то зневага до українців. Якщо це не так, то хіба може існувати проблема мови для слов'янських націй? Певен, що кожий розуміє і доброзичливий слов'янин може вивчити будь-яку зі слов'янських мов за 3-4 місяці, а тим більше росіянин -- українську мову, якщо він бажає мирі і злагоди на українській землі. Тільки дурень або ледар може не бажати знати ще одну мову і не здатен вивчити мову землі, на якій живе десятки років. Бувачи в академістечку Сибірського відділення АН СРСР, колись почув фразу, яка зачарувалася в пам'яті: «Если профессор не может на протяжении 3 лет освоить иностранный язык, то профессор ли он?» Подивітесь на молодих людей, що їздять до Польщі, -- вони через 2-3 поїздки, трипалисті 2-3 дн., вже не потребують перекладача. І українці, і росіянину потрібно пам'ятати, що зневага до мови веде до ворожнечі, до біди, до самознущання слов'янських народів. В Угорщині, Чехії, Словаччині, Прибалтійських республіках почали ненавидіти росіян, вважаючи їх окупантами і варварами, що не здатні упродовж десятка років опанувати мову землі, на якій живуть. Сьогодні у слов'янській Польщі ніхто не йде вчитися на російську філологію і теологію. Сьогодні й лівий Президент Польщі хоче швидше вступити в НАТО. Задумайтесь, з ким залишиться росіянин, якщо він розтопче повагу до себе українця? Зброею, кулаком і матюком у сьогоднішньому цивілізованому світі друзів не придбаєш. Тут до місця слід навести слова Р. Гамзатова: «Якщо завтра твоя мова щезне, то нащо мені сьогодні жити...» Колись вони сприймалися як красива фраза. Сьогодні чеченці з ними відстоюють свободу, хочуть жити на своїй землі зі своєю мовою і звичаями, без імперських наставників і холуїв.

Дуже прикро, що і сучасна Росія не поважає українців, які живуть на її теренах. Не створила жодної української школи, хоч українці своєю працею на російській землі роблять відповідний внесок до бюджету Російської незалежної держави. Така ж ситуація в Криму -- на 700 тисяч українців лише 1 українська школа. Не краща ситуація й у східних областях. А нечесні люди кричать, що провадиться українізація кримчан. Брешня ніколи не робила краще. А тому слід виконувати Конституцію України і не сіяти ненависть між українцем і росіянином на мовному ґрунті. Росія вже має понад 2 млн біженців із колишніх республік. Комусь дуже хочеться, щоб їх було більше -- на зліднях і крові хоту чобільше нахапати грошей.

Українська мова багата. Тільки одне слово «говорити» має понад 40 синонімів. За класифікацією ЮНЕСКО українська мова за влучністю передачі образу, дії, мелодійності посідає 3 місце в світі після французької та іранської. Тому пишаймо свою українською мовою. Бережімо, не даваймо її нікому принижувати. Українська мова -- це невід'ємна частина української нації. Тут, до речі, слід підкреслити, що націоналізм, позбавленій шовінізму, расизму, нацизму (національної винятковості), є щось інше як патріотизм -- природний стан для кожної нормальної людини. Хіба можна уявити собі Ніну Матвієнко чи Анатолія Литвинова без української мови? Тому громадини України повинні дотримуватися Конституції. Держава Україна гарантує вільне вивчення мов і культур усіх етніческих народів, які живуть у державі Україна.

(Далі буде)

Юрій ЖУК,
заслужений діяч науки і техніки
України,
доктор технічних наук,
професор, м. Полтава

представляє собою ніяк цивілізованого елементу. Вона здравлює й абсорбує народи, а то українців здавна...»

Літератор, соціолог Ф. Опергаймер: «В Росії привалося народності до землі, викорінюються кожну неросійську мову і кожну окремішність, бажаючи утворити одноцільну державу, один народ, одну мову, з одним самодержавцем і папою в одній особі. А великанська держава замінилась тим часом у гниле багно, в якому не може рости і розвиватися ніяка ростина культури чи людське щастя...»

Нарід, що бореться за свою мову і окремішність, бореться в купі з тим за культуру і щастя цілого людства. Тому нехай Вам, Українці, світить в Вашій боротьбі зоря щастя!

Виходить, чужі люди розуміють значення української мови для України, для доброчуту наших дітей і нащадків. Тоді пітаетесь, хто ж ці громадяни України, які стараються знищити українську мову, а з нею і щастя дітей і нащадків громадян, що живуть в Україні?

Після декількох років відліти, за які почалося відроджуватись українство, починається знову його нищення. 1933 рік. Телеграма Сталіна про припинення «українізації». На Кубані протягом 3-х днів кінця грудня 1933 року заборонена українська мова в школах, на радіо, в газетах. І не стало в цьому краї українців. За переписом населення 1926 року на Кубані проживало українців 61,5%, а за переписом населення 1939 року їх стало всього 4%!

У 1958 році Пленум ЦК КПРС ухвалив постанову про переход українських шкіл на викладання російською мовою. 17.04.1959

пункту 1-г, прот. II № 70. Не для преси. «Постанова ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 10 червня 1983 року відносно виконання Постанови ЦК КПРС від 26 травня 1983 року...» І знову, якщо для народу, то чому не для преси?.. Мова нищилася і шляхом висилання українців за межі України, тобто велася нищення носіїв української мови і фізично, і морально.

Сьогодні прибулі таким же чином в Україну росіяни, фактично ті, що хочуть відновити російську імперію на теренах України, вимагають другої державної мови, щоби продовжити нищення української мови, не давати їй розвиватися і цвісти, мотивуючи це тим, що, наприклад, у Канаді є дві державних мови -- англійська і французька. Тільки забувають додати, що на державній посаді кожен повинен досконало знати обидві мови, щоби не було призначення гідності кожної нації. І, головне, забувають, що англійці і французи прибули в Канаду як рівні, на неосвоєну землю. Росіяни ж прибули на українську землю, в Україну, а тому повинні поважати мову землі, на якій сьогодні живуть.

Відомий письменник Ісаїль Клейнер сказав: «Кожна людина, хоч би де вона жила, мусить виявляти найглибшу повагу до культури, мови, інтересів того народу, серед якого вона живе. Це елементарна вимога моралі, етики... Неможливо підтримувати власну національно-культурну гідність, не поважаючи такої гідності в інших». Але чомусь наш «старший брат» не хоче вивчати українську мову, хоча саме українці навчили росіян (москвичів) і писати, і читати. Згадаймо переведення викладацького складу Києво-Могилянсь-

ВИСОКИЙ ЗАМОК ЛЮДМИЛИ СЕМИКІНОЇ

«У цих строях кожий українець зможе почуватися шляхтичем, -- оцінив її витвори на урочистостях з нагоди відкриття виставки «Високий Замок» сповідник по духу художник Опанас Заліваха. -- У них ми виростаємо зі спецівок у сутність ауху».

— Ці скарби — нетлінні. «Міль» ніколи їх не зрозуміє, — висловив своє захоплення побаченням двома рукотворними Головами Всеукраїнської «Просвіти» Павло Мовчан. Нашому читачеві цікаво буде знати, що саме Товариство «Просвіта» виступило одним із співорганізаторів виставки. У цьому ж ряді — Міністерство культури і мистецтв України, Міжнародна організація «Жіноча громада», культурний центр «Світ — Л». Генеральний спонсор — «Кредитимпекс Банк». Продюсер — відомі мистецтвознавці Тамара Лі та організатор багатьох виставок Ольга Холодова.

До слова сказати, що на відкритті виставки були присутніми відомі політики головного ряду, бізнесмени, знамениті діячі культури і дипломати, зокрема й Посол Російської Федерації в Україні Юрій Дубін.

З словами самого Майстра, вона представила в цьому залі лише маленький епізод своїх робіт із 12 папок, які чекають на життя. «Мої костюми — це не лише діалог із минулім, із проминулого красою, але й обов'язок перед часом — нагадати про дух предків, що живе в нас». За це «нагадування про дух предків» Людмилу Семикіну дівчи виключили зі Спілки художників України. 1964 року у співавторстві з Аллою Горською, Галиною Зубченко, Галиною Севрук і Опанасом Залівахом створювалася вітраж у Київському університеті до 150-річчя

від дня народження Великого Кобзаря. Компартійна цензура внесла свій «гуманний» вирок: знищити «дійно-порочний твір, який дає викривлений образ Т. Г. Шевченка». Але знову ж, як мовила геніальна українка Ліна Костенко, «Що для наелегка, — в цім користь і своя є. Блаженний сон душі мистецтву не сприяє». Й невтомна трудівниця на Ниві Краси не впадає в дрімоту образ — а дерзає, творить із сірої солдатської тканини комуністичної епохи своїх жар-птиць. Народжуються серії строїв під красномовними назвами «Скіфський степ», «Поліська легенда», «Княжа доба», «Ретро», «Модерн»...

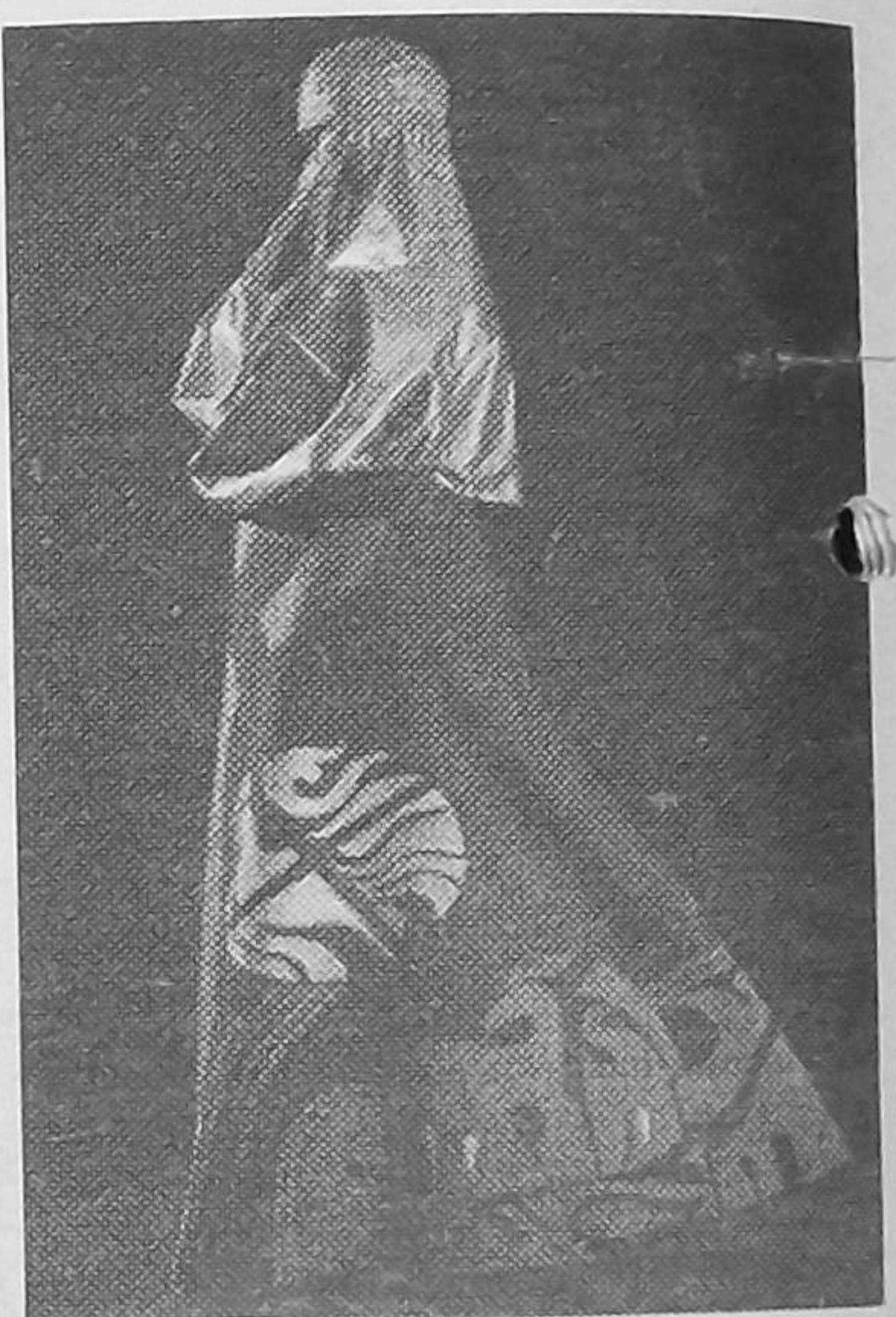
Диктори приходять і відходять, а краса залишається, рятує світ. І Людмила Семикіна — творець цієї краси — ставить завданням завтрашнього дня пошук нових її граней. А чому ж вона долучилася саме до мистецтва костюмів? Ось відповідь мисткині: «По-перше, — наснажелість поезію 60-х. Лицарством і героїкою вона гдна вратись у нові шати. Парнас часу надихав і народжував образи. Було бажання поєднати зміст і форму, зняти невідповідний сірий одяг. Подумки народжувалася нова пластика. Я не мусила вигадувати ідеал. Він був навіч. Ось наша еліта, наша аристократія духу — ще не взаконені лицарі відваги, академіки підності епохи. До епохи й герой, до епохи й негідник. Убивство Аллі Горської — посмішка ката, платя за духовній моральні цінності. Відплатити — за кривду, за образу, за брехно. Винагородити і захистити. Це був мій виклик. І це стало другою причиною виникнення костюма».

Свій виклик епосі облуди й брехні зробив і сам час: кануть у небуття сіри

енкаведистські шинелі. Душа нової України одягається у нові, привабливі світу шати, — строї Людмили Семикіної. У них, за висловом Георгія Якутовича, «концентрація нашої духовності». Цю духовність хочуть злагодити наразі Чехія й Англія, запрошуючи на майбутнє виставку до себе. «Виставка матиме успіх у Москві», — упевнений пан Посол Дубін. Може, й там нарешті злагодиться не лише те, що ми «діти однієї цивілізації», але й що можемо розмовляти з «первопрестольною» як рівні з рівними в своїх оригінальних строях, створених українськими аристократами духу. Й у себе у дома злагодити таки колись, що «талант потрібен нам як державна цінність».

«Я хотіла Вас возвеличити», — призналася Іменінниця того дня своїм численними гостям. І їй це, без тіні сумніву, удалося. Тож на сторожі українства відтепер стоятий поруч не лише Слово Шевченка, але й Високий Замок Людмили Семикіної — строї для української душі.

Юрко НАДЗБРУЧАНЕЦЬ

Ідея, ймовірно, од лукавого, що живемо учась бездуховності. Ця сенсента служить хіба ширмою для слабодухості бездуховних. А особистість од Бога й унай-несприятливіші для суспільства часи здатна навіть серед хаосу й марноти довкілля викресати Іскру Божу й обігріти нею світ.

Ото ж бо й воно, що «Не треба думати мізерно. Безсмертя є ще де-не-де». Не хлібом же єдиним живе людина. Тим паче коли над її Вітчизною сходить СОНЦЕ НОВОГО ЗАВІТУ.

Людмила Семикіна — саме із людей вищих вимірів. І коли, за земними мірками, назовемо її за фахом художником-дизайнером одягу, то визнаємо, що до Говерли духа нам ще ой як далеко: для когось і Сонце — всього-на-всього буденне у своєму повторі світило...

На щастя, не всі ще розучилися дивуватися красі. Свідченням тому — здивит народу у Центрі «Український дім» у передвечері свята Маковія: Богиня Шляхетності, за висловом Івана Світличного, Людмила Семикіна відкрила для небайдужих до верховин мистецтва свій Дівосвіт.

Цілком природно, що всі етнічні групи в Канаді приренчено на асиміляцію, на повне занглійщення. Колись це робилося так, що по школах вимагали від учнів говорити лише англійською мовою. За якусь там українську фразу суворі вчителіки новітні карали українських дітей. А дослі, перебуваючи в океані чужої мови, під час проїзду переходили до неї безповоротно. Але не всі Українські поселенці, оселившись на преріях компактно, побудувавши свої церкви, клуби та «рідні школи», намагалися якнайбільше зберегти і мову, і народні звичаї та обряди. Після другої світової війни новий приплив, переважно свідомих українців, посилив це загальне явище.

Оскільки Канада — демократична країна, політичні партії часто ведуть пропаганду за обирання своїх постів до уряду. А щоб здобути голоси у виборах, змущені залишаються також до етнічних груп, кількість яких постійно зростає. Найдияльніші українці також ставали парламентаристами й т. п. Наприклад, Михайло Лучкович обрався послом до федерального уряду в Оттаві ще 1926 р. Посадниками міст були обрані Вільям (Василь) Гаврелюк і Лаврентій Дікур в Едмонтоні, Степан Дзюба у Вінніпезі, сенатором — д-р Павло Юзик від Манітоби. Прем'єром провінції Саскачевану вже вдруге обрано Роя Романова. Донедавна губернатором Канади, в імені короля Елизавети, був Рамон Гнатишін, син сенатора Гнатишіна. Згадано лише кількох для прикладу. Взагалі кожечи, українці виявили значну активність у політичному житті Канади. Інші етнічні групи їм, здається, не дорівнюють.

Не випадково, що на такому тлі канадський уряд був змушений прихильно ставитися до

етнічних груп, які вносили свій різноманітний вклад у розбудову країни. Сенатор П. Юзик підрахував, що «українці розорали цілини більше (приблизно десять мільйонів акрів) протягом 70-ти років, після десять разів численніші канадські французи в Квебеку (понад п'ять мільйонів акрів) за 300 років» (For a Better Canada — За країну Канаду, Торонто, 1973, стор. 50).

Пожалі на адресу етнічків що раніше виступив тодішній прем'єр-міністр Джан Діленбейкер (родом із Саскачевану), виростав серед наших поселенців, розумів українську мову): «Канада — не перетворюючий казан... Це родніше квітник, у якій пересаджено найвирівніші та найяскравіші квіти з багатьох країн — і кожна квітка в новому оточенні зберігає свої найкращі якості, за які її любили та хвалили в її рідній країні» (сказане 1961 р.)

З завдяки такій зовісі, стався важливий зворот у політиці Канади. Українські поселенці максимально використали цю нагоду. Уже на початку 60-х років висипалися т.зв. «бріфінги» (письмові внесення) до федерального уряду, складені вперше в Едмонтоні. Ініціатива проявляла колишній посол Михайло Лучкович, д-р Манолій Лупул, професор Альбертського університету, опіля директор Канадського інституту українських студій (до речі, фінансованого провінційним урядом), адвокат Петро Саворин, опіля президент Консервативної партії Альберти, який час канцлер Альбертського університету, інші правники, вчителі. Діяльність брали також священики українських церков. Усі одночасно вимагали фінансової допомоги від уряду для підтримки української мови в школах, українських хорів, драматичних і танцювальних гуртків, створення й видавання підручників та інших книжок українською мовою, заснування українських музеїв і т. п.

Значною підтримкою для згаданих вимог стала перша конференція канадських слов'ян, проведена у Бенфі 1965 р. Її привітав тодішній

прим'єр-міністр Лестер Пірсон, який того ж року, з іншої нагоди запропонував нове політичне кredo: «Канада — це багаторасове суспільство... третина нашого населення англосакського походження, третина — французького і третина — нефранцузи й неанглійці. У такій ситуації ми не можемо домагатися, щоб англійськомовна група виглядала як свого роду панівна раса» (Weekend Magazine, 3 квітня 1965 р.).

Ці слова були ніби відповідю зі столиці Канади на домагання етнічних груп. Одночасно замість офіційної двокультурності, основаної на двох офіційних мовах Канади — англійської та французької — виникло поняття «багатокультурності». Адже в країні існує багато принесених культур, які потребують підтримки в їхньому розвитку. Показово, що конференція, скликана 1970 р. в Торонті з участю федераль-

українці, ділють різні ансамблі. Едмонтонський хор «Дніпро» користується популярністю на Заході Канади, не раз виступав уже — під проводом диригента Володимира Колесника — в кількох містах України, з великим успіхом. А тончовельний ансамбл «Шумка» здобув світове визнання. Осередки української культури діють в Едмонтоні, Саскатуні, Вінніпезі й Торонті. Відкрито музей української культури в Саскатуні, Торонті, Вінніпезі, інших містах. Культурну працю проводить Український архів-музей в Едмонтоні. Канадський інститут українських студій видає багато книжок на українські теми, зокрема монументальну, у п'яти томах, Епос діяльності Україні. Осягні, завдяки багатокультурності то жертовний праці окремих українців.

Яке ж майбутнє доктрина багатокультурності в Канаді? З погляду подій у Квебеку, деякі шовіністично настроєні одиниці, яких ніколи не бракувало, висловлюють побоювання, що й інші, численніші етнічні групи, почнуть домагатися «незалежних держав». Очевидно, до цього не діде. Однак треба стояти на сторожі здобутих етнічними правами. Інакше доктрина багатокультурності може стати необов'язковим законом, а це прискорить усебічне англійщення.

Яр СЛАВУТИЧ,
Канада

НАШІ В КАНАДІ

ногого уряду, пройшла під виразним гаслом *Спільність: Multiculturalism* (Канада — багатокультурна). Так ініціатива українців Альберти, підхоплена іншими етнічними групами по всій Канаді, набула докторатури в Університеті Альберти, вчителів, підручників та членів підручникового кола для пото-
плюючих у процесі

асиміляції.

1988 року федеральний уряд офіційно прийняв законопроект про багатокультурність, відомий як Bill C-93, за обов'язковий закон. З цієї нагоди відомий український діяч Василь Верига зазначив, що це «перший державний акт багатокультурності в цілому світі» (Український голос, 12 вересня 1988 р.). Хоча й невеликою, українці в Канаді протягом яких 25 років користувалися фінансовою підтримкою як федерального, так і провінційного урядів для різних освітніх і культурних проєктів. Яких 15 років існують двомовні (англійсько-українські) школи, уряд фінансує приготування й видавання підручників та читанок з українською мовою, які викладають також щонайменше в 10 університетах Канади. Хоча й не часто, автори все ж таки дістають субсидії на видання своїх творів. У провінціях, де живуть

На світлинах: українські селяни у провінції Манітоба; після й у Канаді — візитно карточка українців.

МИКОЛА РУДЕНКО:

«...НИКОЛИ НЕ СМІЙТЕ ЖАЛІТИ МЕНЕ —
БО, МОЖЕ, ЛІШ Я БУВ ПО-СПРАВЖНЬОМУ
ВІЛЬНИЙ»

Хоч поетична творчість Миколи Даниловича Руденка — неадніяк явище в нашій поезії, його більше знають, як колишнього дисидентя, як борця за права людини, як прозаїка і фантаста, як автора економічних досліджень. Як поет Микола Данилович і по сьогодні стоїть піби на узбіччі загального літературного процесу, його вірші не заважді удаються престижних антологій та саме Ім'я поета не часто чуємо в розмовах критиків про сучасну поезію. Звідки ця байдужість? От якби Микола Руденко, як, скажімо, Василь Стус сконав у таборі, ось тоді б ми його віднесли! І прочитали б уважніше і видали б краще і місце знайшли б серед перших! А доки поет живий, він піби заважає, піби заступає комусь світо чи дорогу до примхливих слав, хоч яка там у поетів сьогодні слава! Та й поет Микола Руденко, крім усього, западто традиційний, настільки традиційний, що піби й не наш сучасник. Це і не дивно в наш ультрамодному часі, коли таке сум'яття і у цьому суспільстві й у нашому мистецтві, коли ігнорується будь-яке упорядкування, коли поезію називають усе, що кому заманеться: автоматизм психіки, імітацію «живідин», безумство, в якому намагаються побачити якесь божественне одкровення, вульгарість і метафізичну, коли позацерурна лексика стає нормативною... Так, М. Руденко поет традиційний, як традиційне життя, як традиційні кохання, молитва, хліб...

Іслує чимало визначення поезії: поезія — це стиль, поезія — душа людини, поезія — гордість за дійсністю... Одні переконують нас, що вірші мають активно опливати на суспільство і перше місце відводити громадянським мотивам у поезії, інші — навпаки — намагаються довести, що література не повинна брати на себе обов'язки вчителя чи наставника, а має служити іншічкою краси. Навіть самі поети мало прояснюють в цьому плані. Неодноразово стверджувалося, що необхідно осучаснювати мову, повернати словам їх першій зміст. Одні поети відмовлялися від ритму і від риму, від розділових знаків, інші в Ім'я ще більшою орієнталістичною відмовлялися від слів і користувалися лише розділовими знаками... Та з'являється справжній талант, що від чого не відмовляється, не задирає носа, як наша «Дунька» після кількох днів перебування в Європі, брав заялені слова і... творив діло поезії.

Для широкого кола читачів особливо привабливою є поезія, за якою стоїть непересічна доля людини, особливо доля трагічна, бо така поезія, як правило, демократична, не перевантажена сумішним новаторством. З глибокими перековуваннями, з тим що наболіло, ще граються і не експериментують. Той, кому спадіє боліти, намагається висловитись просто і природно, як просто і природно воно боліти. До того ж, якщо говорити про неповторність людської особистості, то не варто забувати, що найбільш неповторними в Ім'я є, звичайно, душа, голос, чи, припам'ї, відбитки пальців. Але для того, щоб вони були неповторними, в поетичному творі перевідти їх необхідно точно, без прикрас і деформацій. Добия порожнечі і висмоктування з пальця тут не допоможуть.

Життя Миколи Даниловича Руденка склалися так, що йому чого не треба було вигадувати і не було необхідності запозичувати чужий дужовий досвід. Баченого і пережитого вистачало і на вірши, і на романі, і на спогади. Можна з певністю сказати, що покоління, до якого він має честь належати, пережило найтрагічніші моменти людської історії. Ділтинство зберіглося з голодом 33-го і репресіями 37-го, юності — з війною, пора зрілості стала порою розчарування і тяжких пошукив істини. І нарешті, у своє надвечір'я це покоління встигло побачити розвал імперії. Микола Данилюшку доля подарувала все, що тільки могла подарувати письменників. Але ж які перешкоди виставила йому на шляху реалізації його таланту! Переважна більшість його розвеселків, письменників-фронтовиків так і не змогла розірвати ідеологічні пута, перейти межу забороні і застережень. Але її ті однією, що тяжко, часом запізно, прозирала

і кідалі виклик тоталітарій системі, опиняється в таких умовах, пізнавали такі переслідування, цькування, заборони, арешти, що про справжню творчу активність годі було й думати...

А з яким оптимізмом, з якими сподіваннями на краще поверталося це покоління переможців додому в 45 році. Гордість за свою батьківщину і природу людська радість, що пройшли через пекло і лишили живими, переповнивали груди. І, звичайно ж, обікнала глибока печаль за полеглими. Це, власне, було головними мотивами післявоєнної поезії, здебільшого поверхові, декларативні, але широї. Вірші М. Руденка тих років мало чим відрізнялися з-поміж інших. І, мабуть, ніхто з поетів-фронтовиків не припускав навіть думки, що тема війни буде для них чи не єдиною рятівною темою, розкриваючи яку можна буде висловити хоч якусь, хай підредаговану, правду. І, звичайно ж, табу і на цю фронтову правду було першим поштовхом до прозріння і розчарувань, які були згодом пригальмовані ХХ з'їздом і розвіївуванням культу особи великого керманича. На той час багатьом здавалося, що находить новий час. Усі жили в чеканні демократичних змін. Поезія намагалася, хоч і досить обережно, заговорити про справжній штандарт, людську особистість.

Пригадаймо, скільки було написано віршів, спрямованих проти цівеляції особистості, проти так званої теорії гіантіків. Досить популярно стає в ті часи космічна тема. Микола Руденко один із перших після ранилього Тигипкі заговорив про єдність космосу і людини. Його космогонічні медитації не були, звичайно, втечею від соціальних проблем, навпаки, чим масштабніше мислив поет, чим вище піднімалася його душа до зоряних світл, тим більше він бачив на землі й усі гостріші становища несприятливість надколишньої дійсності. Він рідко влавався до гіперболізації людини. Ліричний герой Миколи Руденка залишався земним і страждаючим, він не був, як у поезіях багатьох поетів, навіть у Межелайтіса чимось подібним до гіантського пам'ятника Артема на схилі Сіверського Дінця у Свято-горську чи нашого «кійського шедевру» над музеєм Великої Вітчизняної війни. Для ліричного героя М. Руденка зорі і люди — «два прояви єдного життя».

*Там, поза хмарами кров'ю заграви
Небо пливе — мов задумлива мати.
Кров невиміруша вливався в трави,
Шоб відродитись і знову страждати.*

*Мудре страждання... Нічого крім тебе,
Не освячу степовою росою!
Світлу красу добуваючи з себе,
Ти невситністю гамуєш красою.*

*Може, колись розпізнає наука
Правду на дні філософської чаши:
Всесвіт — це муга... Одвічна муга, —
Ta, що народжує радоші наші.*

Для М. Руденка 60-ті роки, певне, були найважчими. Одному Богу відомо, що творилося тоді в душі поета, в душі людини, яка мала все, до чого прагнула переважна більшість письменників: книги, слову, премії, посади, матеріальний достаток... Стільки було безсонічних почей, болючих роздумів з переоцінкою цінностей. Які відбулися діалоги між поетом і його соєвіті? Яку треба було мати мужність, щоб усім спокусам сказати, що його він має честь належати, переживши найтрагічніші моменти людської історії. Ділтинство зберіглося з голодом 33-го і репресіями 37-го, юності — з війною, пора зрілості стала порою розчарування і тяжких пошукув істини. І нарешті, у своє надвечір'я це покоління встигло побачити розвал імперії. Микола Данилюшку доля подарувала все, що тільки могла подарувати письменників. Але ж які перешкоди виставила йому на шляху реалізації його таланту! Переважна більшість його розвеселків, письменників-фронтовиків так і не змогла розірвати ідеологічні пута, перейти межу забороні і застережень. Але її ті однією, що тяжко, часом запізно, прозирала

*Ta спершу на тебе впадуть потрясіння,
Немов землетруси, що збурюють сушу,
Неначе на поле сміттєве насниня,
Зневіра і сумнів ляжуть на душу.*

Та за зневірою і сумнівами поетові уже було ясно, що

*...пильно звірила гроза
Вагі добри і зла
I, зваживши всі «проти» й «за»
Меш судьбу дала.
Таку судьбу, що й ворогам
Гї не побажай!
Руби — душі, цвяшки — ногам,
A слову — урожай.*

Уже наближалася полуценів віку поета. Та чим важче було йому, як людині, чим завзятіше його пікували, чим більше замовували, тим більше він працював, тим урожайнішим ставало його слово. Пищущіся нові вірши, фантастичний роман «Чарівний бумеранг», дослідження «Слідами космічної катастрофи», з'являються його знамениті «Економічні монологи»...

Поет пише численні листи до ЦК КПУ, в яких грунтівно розкриває безглуздість колгоспо-радгоспо-системи, застерігає від майбутньої катастрофи сільського господарства та економіки, власне, що тоді поет передбачав наше сьогодення. Тоді ж Микола Руденко знайомиться з Андрієм Сахаровим, стає керівником Української громадської групи сприяння виконання Гельсінських угод. У 1975 році його, тепер уже і формально, виключають зі Спілки письменників, а ще через два роки арештовують. Судовий вирок: сім років в таборі і п'ять — заслання в районах

півночі. Неодноразово йому пропонують змінити свої погляди, покаятися:

*Так просто все: напишеш каляття—
I розлобуешь право на життя.*

У таборах Микола Данилович продовжує писати. Можна позадірти його працездатності і працелюбству. Його поетичний світ густо заселений, як рідко в якого поета, людьми. Перед читачем ціла галерея людських характерів, часом майстерно вписані. Любов до людини рятує поета від самотності, допомагає йому вистояти. На тоненьких тлютоинових папірках мікроскопічними літерами занотується передумане, відчути, пережиті. Різними шляхами попадають ті папірці в руки пірної дружини і друга Раїса Опанасівна, яка розшифрує написане, передруковує, поширює, за що згодом теж буде арештована і зазнає і таборів і вигнання.

У таборних творах Миколи Руденка все та ж незламна сила духу, жага пізнання світу і себе. Ніякого тобі квіління, ніякого страху перед жахливою дійсністю. Вони прямо таки вражають своїм оптимізмом, просвітленістю навіть в порівнянні з мужніми, словнистими драматизму, віршами В. Стуса. Читаючи їх, часом стає соромно за «сльозоточиву продукцію» свою і своїх колег, яким не довелося дивитися на обрій крізь колочі дроті. Воїнству, говорить мужчина «Караюсь, мучусь, але не каюсь». А мучила Миколу Даниловича не стільки своє становище зека, стільки долі близьких йому людей, яких переслідували з відомих причин, мучила долі України. Що ж до себе, то він відмітав будь-яку жалість:

*Мій спокій беріг би червоний квіток,
До мене горулися б діти й онуки.
I мав би на старість почесний куток —
Не таборі нари, не карцерні муки.
Ta все ж коли час мій земний промінє,
Vi другі, підносячи келих недільний,
Nіколи не сміте жаліти мене
Bo, може, лиш я був по-справжньому
vільний.*

Це, звичайно, не значить, що в поета не була душа за втраченою волею, не було гірких роздумів. Але про все це він пише просто, без надрыву, без нагнітання псевдоемоцій, як у вірші «Благання».

*Не інший хтось — мене загнalo слово
Слюди, де дротом заткана нора
Благаю, всемогутній душолове,
Пусти мене на волю — вже пора!
Я звершив Боже і людське величина
I вже чогось нового не скажу
Із того, що майбутні покоління
Як вирок покладуть на цю межу.
Я ще не долюбив жиночі руки
I не послухав пісню у гаю.
A десь ростуть без дідуся онуки —
Впусти їх, Боже, в бороду мою.*

Певне, тільки зачертівле серце не здригнеться від таких слів, від такого благання. А невимушеність і природність, із якою висловлює поет свої гіркі почуття, лише підсилюють дієвість його сповіді, його слова. Мене особливо хвілює табірна інтимна лірика поета, де говорить не стільки розум, скільки душа. Адже більше від того, що є в душі, поет не спроможний сказати, бодуши — це єдина сила вічності всередині нас. І найвища поезія, певне, функція душі, а не розуму. Саме душа падіяє й, поезію, особливо енергією, яку не замінити ніякими модерністськими хітромудрошами, ніяким версифікаторством, коли техніка поглинає зміст, а вміння віршувати стає самодостатнім.

Серед ліриків такого плану особливо виділяється поема «Побачення».

Пищучи про Миколу Даниловича Руденка, ми усвідомлюємо, як багато це сказали, не встигли глибше проаналізувати його поетичну творчість, не встигли розповісти про нього, як про цікавого прозаїка, філософа, економіста, соціолога, громадянина. Та їй не ставили перед собою такої мети. Це вже справа критиків, літературознавців. Сподіваємося, що вони знайдуться. Адже прикро, що творчість такого поета, залишається недослідженою, по-справжньому не прочитаною. Певне дається відчуття наша хохлацька натура і загальні байдужі ставлення до національної культури. Та хоч як би там не було, і в наш нелегкий час усе зобов'язує поета служити істині, бутиннім духовної сили і нести її у світ. Цю місію Микола Данилович Руденко виконував і виконує з гідністю і мужністю. Тож побажаймо йому здоров'я і творчої снаги.

Леонід ТАЛАЛАЙ

1. ...А ворожнечі не було

Я – мешканець села Сопова на Прикарпатті. Жигалюк Михайло син Андрій. Тут я народився. Ще є та хата і кімната. Тут ходив до школи. Учив мене у 5-7 класах директор-українець із Тернопільщини Никола Гринів. А релігію викладав отець Романовський. Ударив він мене колись своєю тростинкою по чолі. Раз – за Колумба, другий раз – за Ноя. Та пошли йому, Господи, царство небесне, і земля йому пером хай буде, чогось та й назив.

От я й дивувся: теперішні священики ділять нас на католіків і православних – київських і московських. І за Польщі були ці церкви, а ворожнечі не було. Тепер – маємо ціну бучу. Цим святі отці мені нагадують колишніх комуністів, які ділили нас (і ще тепер це робять) на східних і західних. Краще б пояснили парафіянам усю правду, хто є старший брат, а хто молодший. Хай би знали, що наш народ є старшим од північного сусіда.

Усякого було в житті: і ліхого, і добrego. Інколи й руки хотілося накласти на себе за кризи всілякі. Та згадував отець Романовський, який казав, що це найтяжчий гріх, за який попри чистилище дорога до пекла відрозу веде, а там чорті у гарячій смолі повішельника чи потопельника варити будуть вічно. Ставало страшно. І жити ж хотілося, хай там що!

2. Оповім, як я «став» комуністом,

хоч і не був ним ніколи і вже й не буду. Отже, про все по порядку.

Тако, аби не жати, як той казав, жито ще зелене, продав у Сопові усе маєні та вихов на парцеляцію до Кадовбів на Тернопіллі. А мені, 17-річному, раз закортило піти до Сопова, тут усяччя, із якою разом до школи ходили. Вона й обступила мене в неділю коло читальні, де тепер пам'ятник Шевченкові і січовим стрільцям та полеглим на італійському фронті. Я хвалаюся, як то ми живемо на Поділлі. А хтось давай питати, як том танцюють. Відповідаю, що не так, як тут, бо вміють і польську, і «вальца», і фокстрота, і танго, і краков'яка... Роблю пляц, аби показати. А тут дзвони до вечірні: бам-бам-м... Усі хлопці, як по команді, капелюхи з голів зняли, а я, хвально, трохи спізнився. Вони капелюхи на голови кладуть, а я піднімаю руку, аби зняти. Потім подумав, що вже пізно, і не зняв.

Усяччя накинулася на мене: «Комуня!» – і відішла. А хлопці питали, що я нарібив. Найбільше ж я переживав, аби про це на Тернопільщині не узнали, там вісім газдів із Сопова є. Через два тижні таки дійшла ця новина до Кадовбів, де ми жили. Прийшов постерунковий і забрав мене на постерунок, а там давай бити. Де-ти, каже, був того і того дня. Саме тоді я й задумав був утопитися. Та наука отця Романовського відвернула від лиха.

3. Прийде Люципер зі сходу

Якось приїхали до Кадовбів на фірмі парубки з сусідньої Новосілки Язловецької, до якої нас приписали. Файні коні у них, віз і шестиметрові драбини, на возі повно конюшини. Усіх кадовбецьких вони чомусь комуністами називали. Сидку я захурієний на камінні, завезеним під читальню. Аж тут підішов до мене Влацько з тієї компанії. «Чого захурієвся, козаче?» – питав. У мене від цих слів аж серце тъхнуло. Закликав він мене на неділю до читальні української (були ще польські).

Почав я ходити до Новосілки Язловецької, що тепер не Язловецька, а Яблунівська. Ото хлопці й розказують, що в Росії робітники і селяни вигнали буржуа та іншу нечисть і взяли владу у своїх руках. Тепер Дніпрогес будують і будуть керувати з одного місяця на 200 кілометрів. Чудо, думаю, та й годі!

Усяччя челядь готувалася до танців. Підходить до мене великий, дужий парубок, запрошує на шлацерунок. По дорозі зайшли до нього до хати, він дістав пироги з мандубрюкою в смотані. Ми поїли, а він і дає мені газету, складену, як портсигар. Дивися, каже, прочитай, і никому не показуй, і мене не видай. Бо мені можуть сім років дати, а тоді тобі смерть.

Я склав газету у пазуху і пішов полями. Прячався посеред жита і став читати цю газету УВО. На першій сторінці було про фашістського кривавого ката Пілсудського Юзя. Далі писалося про те, як у Росії Ягоді зі своїми чекістами людій грабують і знищають над ними. Голодоморя. Навіть таке було: один господар зібрається сплати, а тут два з тієї банди забрали його посеред ночі босого, лише в сорочці, повели до річки, прорубали ополонку і цього нещастного під лід забили...

Я ледве не зварював. Другої днини я віддав газету Іванові Головецькому. А на УВО розсердився: от, думаю, буржуазія понаписує, хіба може така сваволя бути. Ще ж не кінець світу! Від думок усіх у мене голова як макітра була. Хлопці ж он про Дніпрогес розповідають...

Не було нам кому відкрити очі, розтумачити що і як. А учили ж колись нас у церкві, що прийде Люципер зі сходу і буде людей у пекло заганят...

І він прийшов до нас. Ці комуністи знайшли нас ярмо дерев'яне, а заклали на наші плечі сталеве...

4. Нові гнобителі — нові порядки

Пригоду кінець 39-го і плакат у Коломиї:

«Граждане, Красная Армия возьмет ворот города». Народу – голіві ніде впости. Сунуть танки фронтом, шикуються рядами. Командир звертається до натовпу: «Граждане, пропустите к центру». Люди сипонули по тротуарах, а сталеві повтори підійшли до магістрату. Вітають місцеві визволителів хлібом-сілью, зі слізами на очах.

Дивлюся, євреї-законники із закрученими пісами і борідкою пробрався до танкістів і питає: «Панове-товариши, а ви живі б'єте?». Танкіст із другого ряду відповів: «Ми, дядька, царство небесне, і земля йому первом хай буде, чогось та й назив.

Через декілька днів політрук на «мітинг» кличе, по-нашому – віче. Ось тут і старі, і малі швиденько зібралися. Навіть інваліди на мілицях прискали.

Він виліз на трибуну, хлепнув води зі шклянки й каже: «Ви платіть полякам непомерне налог, ани з вас шкуру дралі». А натовп і запитує: «А які у вас податки?» Той не розгубився: «У нас – 0,1 процента. Пускай англо-американські монополісти научаться у нас хазяйничати. У нас трактора, комбайни, калхози і савхози. У нас калхоз вираховує вілок капусту 40 кг». Знову голос із натовпу: «Давайте зберемо по людині від села й побоюємо побачити тоді ваші «калхози».

– Нельзя. Граница закрита.

комуністичної літератури, три – за принадлежність до КПЗУ, рік ще за щось. От Іващенко й наказав їм написати списки депутатів до «сельсовета». Подивився на мене й розпорядився вписати туди же. Я сказав, що є бідняком і чужаком у селі, на той відповів: «Кто билі нічим, тот станеть всем».

Відбулося таємне голосування. Пойхали у район підраховувати голоси. Ось так я став не лише депутатом, але й головою «сельсовета». Після розпитувати, скільки ж отримав голосів, аби працювати на Советську Власть. Один із них скривився і сказав, що 12 і треба працювати на цю владу.

6. І бджіл колективізовували

Прихав якось Іващенко у село й побачив, як під горою якийсь газда виставив вулики з бджолами.

– Чья пасека? – питав.
– Та тут одного господаря, – відповідаю.
– Сколько ульев?
– До 90.
– Нужно их забрать.
– Куди?
– Где-то под Заболотовом есть село Замулінці, там калхоз.

ми – польськими й українськими. Навіть була там газета УНДО, що об'єднувала священиків і заможних людей, але не буржуїв, бо таких серед українців не було, нема й не буде. Я заскунув бесіду на плечі і подавав босоніж, через Мишин, Ключеви – у Печеніжині.

У районі мене футбольни з кабінету в кабінет. Нарешті я зустрів Іващенко й кажу, що літературу в мене ніхто не приймає Він і скруював мене до НКВД. Там теж саме футбольни. Нарешті надібав один кабінет, заходжу. Сидить там двоє вгодованих хлопаків 26-28 років. Один – навпроти дверей, інший – зліво.

Цей, що навпроти: «Что надо?» Відповідаю: «Я принес літературу від священика». «Висій, – каже, – на поля». Думаю, підніме зараз газету УНДО, а він «Каменяри» відомий. І як накинеться на мене: «Ето «Каменяри», ето Іван Франко, ето другий інтернаціонал! Ето саміє закляти врагів саветского народу!». А другий тільки глипає на мене. Думаю, заарештує зараз. Хотів вискошити через вікно, але ж усе одно спім'яють. Потім вирішив, коли будуть вести коридором, якось утечу. А він силує на мене лайкою, як триндичика. Відсунув слухайду, дістав в'язку ключів. А другий і каже: «Саша, оставь». Той відсунув ключі, узяв ручку, вмочив у чорнильницю і почав щось шкрябати. Знову другий: «Чево стойш? Я вийшов, і так потім біг, аж вітер у вухах свистів. Добіг до ключівського лісу й гадаю, чи не взяти револьвера (у мене був у домі) і застrelити ту гадину. «А самому потім що, у борсуковій норі жити? – подумав. – Та що істи будуть?» і зауважив, що вже друга година, а я крихи у роті не мав. Треба будети в село і красти. Але згадав, як отець духовний учив у школі Заповідей Божих: не чужелож, не бажай жони біжнього твоого, люби біжнього як самого себе, не вкради, не вбий... Так я й передумав убивати гадину. А я не маю для тебе кукурудзу».

8. «Хай тебе совіти годують»

Прийшов я додому, віддав бесаги, узяв мішок і пішов до газди. «В'йку, пройдайте мені глетку кукурудзи». (Глетка – мірка дерев'яна з вушком на 25 кілограмів). А він каже, що не має. Я – дінного з тим же. А він зміряв мене з ніг до голови і відізвав: «Ти працюєш на совіті, хай вони тебе годують». А я не маю для тебе кукурудзу».

А третій, оглянувшись мене, сказав: «У мене немає, та як для тебе, то поділюся. Давай мішок. Але ти знаєш, скільки коштує в Коломиї глетка кукурудзи?» – «Два рубля». – «Так, два рубля. Ідемо до комори, я тобі наскіплю».

Дав він мені мішку, але силов потихею і наказав пильнувати, аби не зернече не упало на землю, бо то гріх. А коли я пішов від нього, він курям насипав, а вони що не побігли, та притягнули. Навздогін почув: «То ти повинен ще мене дінь сапаті». – «Але ж, в'йку, це аж три рублі буде». – «Нічого. Я інакше не можу». Знав, що я голодний. І мусив відробити потім день. А тоді заніс глетку до млина, змолов, приніс додому і мав на затирку.

9. Яко таті серед ночі

Опівночі прийшов до мене черговий із сільради й каже, що, напевне, Петра Івановича Ільчинського хочуть забрати на висилку, там машина стоїть. Я прийшов, бачу, Петро одягається, зіштульється. Двоє, по-міщанському зодягнені, сидять із двох боків біля нього. І Іващенко з ними. Запітує, що це має бути. А він відповідає, що так «нада». Я протестував, запевнюючи, що це мій перший помічник. Той як цитує на мене, я аж зблід і кажу, що раз така справа, то щоб і мене брали. Я запіз на машину і сиджу. Вони мене скинули з неї, натиснули на газ і поїхали.

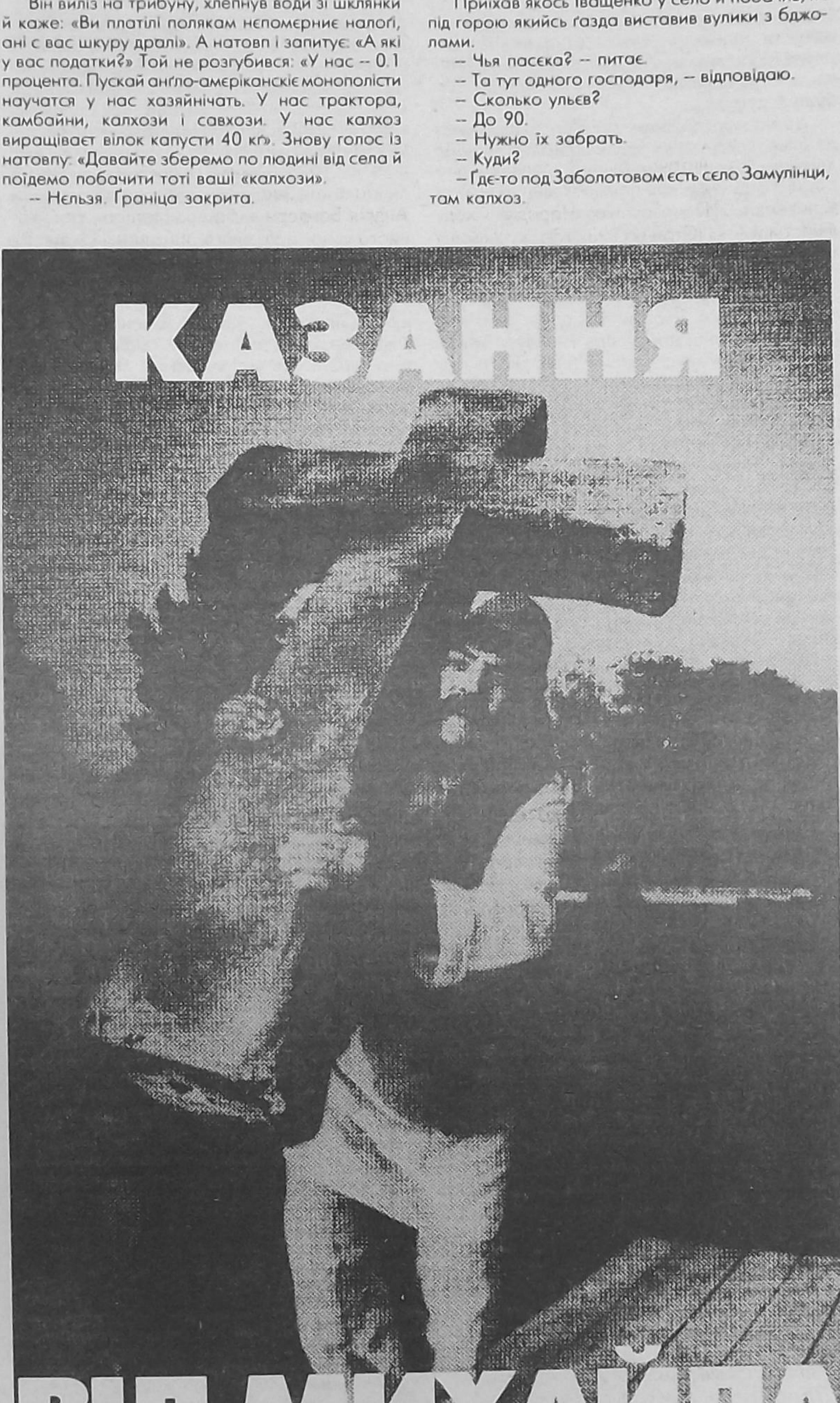
Заходжу знову по Петру. У кімнаті було два менші брати, мама. Заспокоюю усіх і кажу, що Петро лягав спати. А він ніби не чує, руки у нього трясуться. Порядив я йому спати надворі і прив'язати пса, аби, на випадок чого, гавкав, а також нападувати дубельтівку. Якщо поткнеться знову, щоби стріляв. Прізвища Петрового не пом'ятаю, а Івановича Ільчинського – то так по-міщанському його кликали. А хотіли забрати тому, що був керівником «Каменярів», організував молодь ще за Польщі...

10. Багато міг би ще вам оповісти

про те, що пережив, бо скоро вже доведеться до своїх ділів-праділів перебиратися. Знаю, що один із них варів сіль для пана і прожив 146 років; син його помер у 134 роках; Іван, мій прадід – у 50. Дід мій мав 102 роки, а тата – 93. Мені ж тепер 80. Поки що.

Упорядкував і переповів за Михайлова Жигалюка ВОЛОДИМИР ГЕРМАН

Продовжити цю розповідь, на жаль, уже не доведеться: кілька років тому, у своїх 80, перебрався – таки добродій Жигалюк до своїх працювальня. А був він іще, по-козацькому висловлюючи, характерником, по-нинішньому екстрасенсом. Дар свій при смерті передав доньці Олені, якою використовує його для зцілення людських душ і тіл. I вона, сподіваючись, розповісти про свого батька якощю не нам, то дітям і онукам своїм, але то вже буде інша розповідь і під іншою назвою – «Казання про Михайлова».

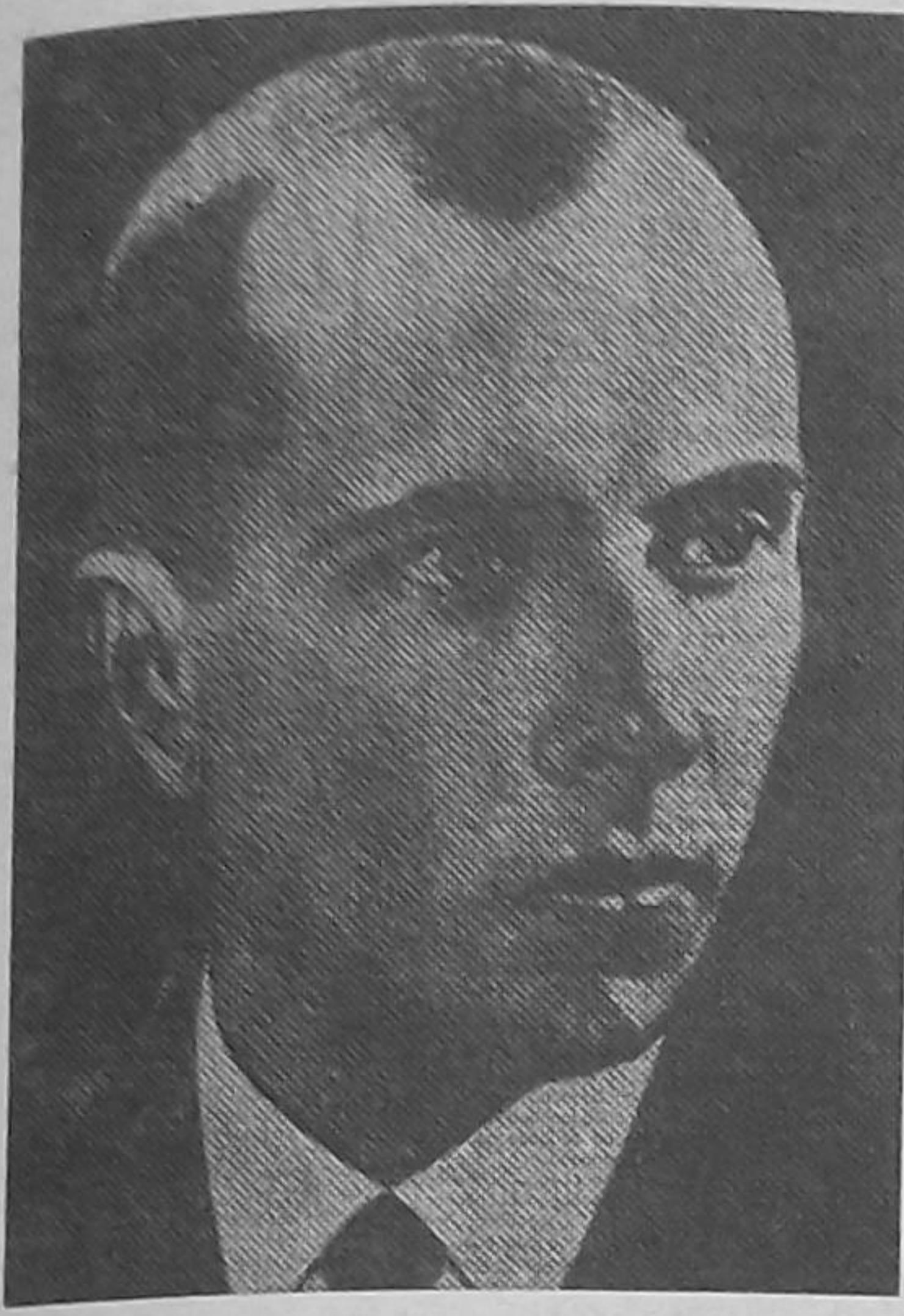

ВІД МИХАЙЛА

Із підсумку публічного засідання сільської ради в Коломиї

5. «Кто билі нічим, тот станеть...?»

– Так ви ж відкрили йї.
– Йо правительство открыло, оно і закрило. Ето его дело... – І тут же знову за своє: «Поляки захватали ваші сім'ї землі і посаділи своїх підяговиків, целією колонії польські. Предлагают таїм голосуванням определить, что делать с тими осадниками. Нада іх виселить. Ну і заодно проголосуйте, хатите ли ві

Скільки б авторів, тепер чи в будуччині, не писали про найвидатнішого політичного діяча України 1940–1950-х років, і якими б талановитими, висококваліфікованими й глибокоуродуваними вони не були, нарис Петра Дужого назавжди залишиться оригінальним і неповторним. Підставою для такого висновку є близькe поєднання в особі автора всебічної обізнатості з дотичними джерелами та літературою і безпосередня багаторічна інтелектуальна праця та боротьба в Організації, яка саме під проводом Степана Бандери досягла найвищого піднесення своєї національно-визвольної революційної діяльності і впливу, що вилилися в легендарно-геройчний повстанський рух 1940–1960-х років. Практично автор готовився до створення книги «Степан Бандера – символ Нації» протягом усього зрілого життя. Перед тим, як зустріться за таке відповідальне дослідження, він опублікував декілька сотень статей, півдомлень і рецензій, присвячених геройчній боротьбі ОУН і УПА. Починаючи від 1936 року, його публікації появлялися на сторінках українських календарів книжкового зразка, часописів «Життя і знання», «Просвіта», випускалися окремими виданнями.

П. Дужий ще 1937 року опублікував п'єсу «Обжинки». В поневоленному гітлерівцями Львові під псевдонімом Арсен Панасенко підпільно вийшла його книга «Роки революції і державного будівництва в Україні 1917–1923» (1942). Під час перебування в

ВАГОМЕ СЛОВО ПРО ПРОВІДНИКА

(Петро Дужий. Степан Бандера -- символ Нації. Ескізний нарис про життя і діяльність Провідника ОУН. -- (Львів): Галицька Видавничча Спілка, 1996. – Частина перша. -- 190 с.)

російсько-більшовицькому ув'язненні писав протиімперські поезії, значну частину з яких зумів 1978 р. передати за кордон. Через два роки ця збірка під назвою «Розкуте слово» за підписом Панас Скелястий побачила світ у Мельбурні (1980).

Дуже вчасними і потрібними для українського читача, були й залишаються праці П. Дужого «50-літні роковини Першої Конференції Поневолених Народів Сходу Європи й Азії» (Стрий, 1993), «За яку Україну боровся Степан Бандера» (Київ – Львів, 1994) та інші.

Винятково вагоме науково-пізнавальне і політично-виховне значення для українського постколоніального суспільства має найновіша книга Петра Дужого «Степан Бандера – символ Нації», першу частину якої подарувала читачам «Галицька Видавничча Спілка» в середині 1996 року, а другу завершує готовити до друку.

Наукову апробацію праця пройшла на сторінках газети «Шлях перемоги», де протягом останніх років вона друкувалася окремими розділами.

Дослідник порушила безліч питань, які потребують спеціального монографічного чи дисертаційного висвітлення, і в кожному сказав своє виважене і обмірковане протиагом кількох десятиріч слова. Адже в ОУН автор активно працював уже від 1934 р., а в її юнацьких структурах почав свою діяльність ще раніше (1932). Пережив він довголітнє ув'язнення в польських, німецьких та російських тюмах і таборах, був засуджений гітлерівцями (1943) і більшовиками (1947) до смертної карі. В історії національно-визвольного руху П. Дужий назавжди залишиться і як практик-організатор, і як талановитий пропагандист націоналістичних ідей, і як обдарований публіцист та редактор видань ОУН та УПА, між тим і часопису «Ідея і чин»...

У вступних зауважах розкривається суть і значення терміну «бандерівець», яким часто чужинці називають усіх українців. І зроблено

це грунтовніше і переконливіше, ніж будь-коли раніше. Відтак з'ясовується родинне оточення, історико-політичні особливості становища Галичини на початку життєвого шляху Степана Бандери, його дитячі та юнацькі роки, вплив на формування світогляду подій, пов'язаних з існуванням ЗУНР та УНР, боротьбою Українських Січових Стрільців тощо.

Належну увагу звернуто на особистість Андрія Бандери – батька Провідника ОУН, і його участі в Українській Галицькій Армії, де він працював капеланом.

Коротко охарактеризовано діяльність Української Військової Організації (УВО) і «Просвіти», участь у них С. Бандери. Розкрито антиукраїнську політику польських поневолювачів у 1920-1930 роках.

П. Дужий знайомить читачів із історією створення та діяльністю ОУН, і з її ідейно-політичними основами, спростовує різні спроби викривленого розуміння українського націоналізму, його устроєвих (статутних) та програмових засад.

Переконливо доводиться, що духовна спадщина Т. Шевченка стала найголовнішою півваліною ідеології цього руху. Згаданий тут і наведені далі аргументи показують його як явище загальноукраїнське, всенациональне (с. 42-49). У такому ж аспекті розглядається творчість Івана Франка, Лесі Українки, Василя Степаніка, Миколи Міхновського...

Захоплюючим і практично всестороннім кодексом організаційних законів і моралі кожного нашого самостійника-державника стали три основоположні твори: «Декалог. Десять заповідей Українського Націоналіста»; «12 прикмет характеру Українського Націоналіста» і «44 правила життя Українського Націоналіста». Наведено текст «Молитви Українського Націоналіста», що стала четвертим твором у цьому циклі (с. 94-95). Їх знали не тільки всі учасники національно-визвольного руху 1930-1960-х років, але й мільйони їхніх прихильників, починаючи від шкільного віку. Знали й виконували...

З'ясовано історію створення ОУН і ролю С. Бандери в розбудові її мережі, залученні до неї всіх верств Українського Народу. Автор знайомить читача з біографією засновника і першого керівника ще Організації полковника Євгена Коновалця, розглядає політичну і літературну творчість Богдана Кравцова, Володимира Яніва, Святослава Мотали та інших незламних борців за волю і добро Нації.

Світого розголосу набули масові акції за українську школу та національно-патріотичне виховання, такі ж виступи проти алкоголізму, пияцтва, що їх проводила ОУН на західноукраїнських землях в 1932-33 роках.

До сліз зворушиє читачів розповідь про Василя Біласа і Дмитра Данилишина (с. 102-108). Богатом Українцям, особливо ж молодим, автор допоможе зорієнтуватися в напрямках і суті діяльності політичних партій 1920-1930-х років (с. 109-115), зрозуміти специфіку позицій Дмитра Донцова і його взаємин з ОУН (с. 116-121).

Неодноразово стверджується, що організований український націоналізм починається з братства Тарасівців, яке виникло наприкінці XIX століття.

Досить докладно розглянуто Варшавський і Львівський судові процеси проти ОУН та її чільних діячів, головно ж, Степана Бандери (с. 137-154). З'ясовано систему провокацій і терору московсько-більшовицьких імперіалістів і польських шовіністів. Вдало розкрито заслуги перед Україною Євгена Коновалця, його вчасне усвідомлення виняткового організаційного, політичного і теоретичного таланту Степана Бандери, з'ясовано їхню співпрацю і обставини трагічної смерті засновника ОУН.

Велика увага, часто більша ніж власне на біографії Степана Бандери, зосереджена на висвітленні актуальних питань історії, ідеології, внутрішньої зовнішньої політики, стратегії та тактики, а також практичної боротьби Організації. Послідовно розкривається етноцидна діяльність супроти українського народу російських, польських, чеських і угорських шовіністів, подібних намірів німецьких нацистів.

Завдяки названим (а вони ж далеко не всі) надбанням нова книга Петра Дужого довго слугуватиме своєрідним довідником і теоретично фактографічним порадником для кожного, хто прагне знати правду про ОУН та її найвизначнішого Провідника.

Григорій ДЕМ'ЯН

Іменини книжки

Читач уже стомився від низькопробного чтива, яким повсюдно завалені книжкові розкладки. І поетична книжка «Соло», видана у світ всеукраїнською газетою для жінок «Я, ти, ми», є присмінним винятком із потоку съогочасної книжкової продукції.

Газета «Я, ти, ми» – це світ жіночих амбітів і почуттів, проблем та інтересів, сподівань і вчинків, болю та радощів. А своєрідним камертоном до різноманіття тем протягом існування газети був єдиний вірш, вибраний поетесою зі свого творчого доробку і супроводжуваний оригінальним автокоментарем. Таким чином, упродовж шести років читачі мали зможу познайомитися з творчістю цілого съуїр'я талановитих українських жінок – таких неповторних у своїх творчих пошуках і здогутках!

Ідея витала в повітрі й урешті матеріалізувалась у своєрідну антологію одного вірша, про которую довгий час мріяв колектив редакції. Книжку склали вірші 63-х українських сучасних поетес. Якось один радіожурналіст назвав її «антологією жіночої поезії». Але ж поезія не поділяється на чоловічу та жіночу! Є мистецтво і не мистецтво. Є поезія і не поезія. То вже інша річ, що існують теми, що їх чоловік і жінка відчувають, переживають у житті – а відтак відображають у творчості по-різному. Наприклад, жінка інакше пише про кохання у віршах, альж це почуття висловлює й ословлює чоловік. Жінка – натура більш емоційна, наділена тонким сприйняттям довкілля, що й стало благодатним підґрунтим для розkvіту її

творчого потенціалу. На сучасному небосхилі української поезії съє съузир'я жіночих імен, чия творчість може бути окрасою будь-якої з європейських літератур.

Отож під обкладинкою антології «Соло» цих імен 63 – неоднакових, не-схожих, обдарованих поетичним голосом різногозвучання і тембру, тональності й емоційного забарвлення. Й

СОЛО Для ЖІНОЧОГО Голосу

одна з них – відома поетеса Наталка Поклад звертається до своїх сучасниць: Як тобі, жінко, в цьому столітті, в цьому шаленстві, в цім чорновітті, в еманципації – без відпочинку?.. – Хочу дитинку...

Гроzi твій замок поруйнували, – сльози лишили, пісню забрали, рани марудять серце розбите... – Хочу любити...

Ти ж проклинала, попіл згортала, а німota все німіша ставала, – тріскала доль голубі циферблatti... – Хочу прощати...

Жінко-росинко, жінко-богине, будь же висока – світло загине,

що їх щодень, щогодини повинні вирішувати наші посестри! Саме про це написала у своєму автocomентарі відома українська поетеса Любов Голота: «Благодати в долі і в Бога щастя і здоров'я на многій літі для чоловіка та доньки, благо і сил для себе, аби мати терпіння бути з ними завжди матір'ю і жінкою, опорою і помічницею, забуваючи власні амбіції, в тому числі і поетичні».

«Шо є поезія у съогоднішньому світі?» – запитує поетеса Світлана Короненко. І сама ж відповідає: «Можливо, те саме, що квіти. Без них світ міг би обйтися, міг би прожити... Ні, проіснувати. Саме проіснувати, бо коли є квіти, додаються нові фарби до чорно-блізого світу. З'являються колір, аромат. А ще – краса! Словом, те, що є життям і без чого життя неможливе». Мабуть, до цих слів

могла б приєднатися кожна з 63-х поетес – без поезії життя для них неможливе, немислимим, адже саме поезія допомагає всім нам жити у цьому жорстокому і словненному суперечностях світі. Завжди у нелегкі часи поезія стає тим рятівним кругом, котрий допомагає триatisя на плаву потопаючим душам. Поезія – мов релігія, котра дарує надію, вносить розраду, дає опору у житті.

У колі авторів антології «Соло» – відомі громадські діячі Атена Пашко, Антоніна Листопад, Галина Гордасевич, Олена Країдакова. Але всіх цих жінок об'єднує наразі не їхні політичні платформи, громадська заангажованість, а любов до поетичного слова, що від часів легендарної Марусі Чурай притаманна українкам.

Упорядники намагалися якнайповніше представити творчість жінок, котрі активно працюють у літературі, від славетної Ліни Костенко – до представниць наймолодшої генерації Вікі Івченко та п'ятнадцятирічної Оксани Самари, котра так багатообіцяюче заявила про себе дебютною збіркою «Посмішка сфінкса», виданою 1995 року видавництвом «Веселка». Юна авторка намагається осмислити філософські питання Буття і Смерті, Вічності і Безмежності, Долі та її Суті, Зради – і Віри, Надії, Любові. Над ними б'ється відроджений століття не одне покоління філософів – і ці ж вічні «прокляті» питання непокоять, бентежать душу тенденції київської ліцеїстки. Хочеться сподіватися, що антологія одного вірша «Соло» зацікавить усіх шанувальників красного письменства.

Ірина ЛОБОВИК,
редактор-упорядник антології «Соло»

ЗАВЖДИ УКРАЇНОЮ ЖИТИ

Вони про себе не говорять. Їм ніколи говорити. Вони працюють. Усі - втрьох: батько - Дмитро Чередниченко, мати - Галина Кирпа, дочка - Оляна Рута (Чередниченко). Працюють, незалежно від усіх тих чи тих скрут. Гіх знають люди, їх про них знають. Хоча ж і таке: на колір і смак товариш не всяк. Та коли мета одна, то люди гуртується, єднаються, мобілізуються.

«Вважаємо, що літературна, перекладацька, наукова, просвітницька діяльність у творчій співдружності з Г. Кирпою є гідним продовженням традицій, утвердженіх видатним українським ученим, педагогом, перекладачем, державним, громадським і церковним діячем Іваном Олещенком, і цим збагачує та примножує українську культуру, розширяє обрії її світобачення, готує ґрунт для майбутнього розвою її талантів...» Так думає ректор Київського інституту удосконалення вчителів імені Бориса Грінченка професор Віктор Слюсаренко.

І то правда. Свідок тому Бог і добрі люди, бо й Чередниченко і Кирпа завжди на видноті, іхня подвійницька (і сподвійницька) робота захоплює одних, дратує інших, але нікого не залишає байдужим. «Буває, питаютъ: «Як ти встигаєш усе це робити?» О, якби ж хто зів, що я пінчого не встигаю...» - говорить Дмитро. - І так усе життя. А збоку іноді здається то те, то не те... Коли б, скажімо, в сімдесятіх пильні дізналися, над яким букварем я працював, то сьогодні б уже й розмови ніякої не було... А так, бачте, буквар і пригодився комусь...»

А скількох письменників, учених, народознавців, художників, народних майстрів, композиторів, педагогів залучили Чередниченко й Кирпа до творення моделі Малої академії народних мистецтв у Гнідині (спасибі за підтримку директорові - Валентині Стрілько), Хутір-Горі, Стешівці, Броварах та інших школах. Саме в цих духовних осередках і випробовувалися, експериментувалися рукописи іхніх підручників.

І от влітку 1992 року вийшли перші національні підручники для початкової школи: «Дмитро Чередниченко. Материнка. Український буквар»; Оксана Верес - «Ластівка», «Біла хата», «Писанка», «Зелена неділя» (Оксана Верес - це спільний псевдонім Галини Кирпи й Дмитра Чередниченка) - читанки для другого, третього й четвертого класів і так звана літня читанка для позакласного читання в початковій школі. Усі ці підручники побачили світ у видавництві «Освіта» за сприяння організаційно-видавничого комітету, що його очолювали професори Анатолій Погрібний і Роман Воронка (до складу його входили представники Міносвіти, «Просвіти», видавництва, а також педагоги й автори). Підтримала українська діаспора. Видубував папір на їх підручники в колишнього прем'єра Фокіна мудрий і розважливий Олесь Гончар. Друкувала харківська книжкова фабрика «Глобус».

Чим далі, тим надійніше входять у життя сучасної школи їх підручники, особливо в практику творчого вчителя. Підсіла пора їх і перевидати. Шо найбільше зворуше, коли гортаєши підручники? Це те, що тут бачиш, яка ж багатоша наша культура! У них є класика, їх сучасна література, їх українська діаспора. Тут подано десятки, сотні імен, про які раніше годі було й згадувати, введено в обіг всеукраїнські скарби нашої культури. У читанках з'явилися імена Івана Багряного, Василя Стуса, Євгена Маланюка, Тараса Мельничука, Леоніда Полтави, Олекси Кобця, Миколи Щербака, Василя Симоненка, Лесі Храпливої, Світлани Кузьменко, Гали Мазуренко, Віри Вовк, Дмитра Чуба (Нитченка), Катерини Перелісної, Олександри Копач, Василя Сухомлинського, Оксани Лятуринської, Ігоря Качуровського... Як уже писалося, тут є народні прислів'я, загадки, прикмети, смішинки, повір'я, пісні, казки, є розповіді

про кобзарів, митців, народних героїв, є історичні оповіді, колядки, щедрівки, веснянки... Зрештою, є дух рідної землі, є та жива вода, без якої нічого не ростиме здоровим. Якось уже автори цих підручників говорили: «Ми прагли їх побудувати так, щоб учитель мав волю творчого вибору, щоб господарем уроку був педагог, а не догма, щоб учитель володів і розпоряджався багатошим художнім матеріалом, щоб діти вчилися найбільших святощів життя -- читання, і щоб їм хотілося читати». І час показав, що авторам творчий задум удався. Адже створення національних підручників стало вагомою підставою для Комітету у справах премії імені Івана Огієнка, аби надати звання цьогорічних лауреатів у галузі освіти саме Дмитрові Чередниченку й Галині Кирпі. До таких же широких підстав прилучилися й інші, не менш поважні - створення концепції «Історія в початковій школі», посібника для початкової школи з етики «Андріїкова книжка» - 1-го, 2-го, 3-го й 4-го класів (Г. Кирпа у співавторстві з В. Стрілько), видання ось уже п'ять років щомісячної українознавчої газети для українського шкільництва «Жива вода», теоретично-методичне розроблення та обґрунтування моделі Малої академії народних мистецтв і впровадження в життя школ України (Гнідин, Хутір-Гора, Стешівка, Бровари, Русів, Підвисоке, Зібранивка, Крупове, Сварицевичі, Канів та ін.), впорядкування й підготовка до друку творів українських письменників для дітей і, нарешті, - щедрий ужинок власної творчості «для маленьких, для малих і трохи більшеньких».

У «Відкритому листі Дмитрові Чередниченку» з нагоди його шістдесятиліття Петро Засенко писав: «Чимало минуло часу від нашого першого знайомства. Пішли за обрій життя наші батьки і матері. Ми втратили багатьох побратимів. Народилася Держава Україна. Усе міняється. Лише не проходить пора Україною жити, і любить Україну - не мина пора...» Авжеж так. За всяких часів і умовин роботи в ім'я вітчизни тобою задумане - така іхня доля. І їхній карб. Зібрали від 1971 (!) року книжку в ім'я (чи задля) майбутньої Малої академії народних мистецтв (про те, як різьбіти, мosaїкніти, вишивати, ліпити, гончарні, розписувати писанки, влаштовувати у школі вертеп...) - це на тоді було сміливо й відважно. Дмитро відважився й дійшов, власне, самої необхідності такого видання. Чи, скажімо, провести через всілякі рогатки (тоді ж) два томи антології української малої прози початку ХХ ст. («Весняна прорість», «Чорнозем підвісся»). Третього не вдалося - редактора Чередниченка «попросили» з видавництва... Не простилося й Галині, що в одному з журналів гуртувалася порядне коло авторів, що «сунулася» в дитячу літературу... Їм

Семен КАРДАШ

Колеса сонячного лоскоту
Їздять по шибках весняних вікон.
Годинник домовився з небом.
Шоб воно не вдихало повні груди
Темряви,
Аж поки він змориться.
І тоді будуть
Попелясті носаті страшні тіні
Від гарної білої квітки
На білій стіні.

***

Неоднаково божевільні.
І хаоси наші різні.
Я вільна.
А ти тримаєшся
За вітрила корабля.
Що поплив собі
Ген позавчора.
І я не знаю, чи ти тут.
Чи ти -
Мое ген позавчора.

***

Прегарний світ руті
Поль ЕЛЮАР

Безлад - руйни спокою.
А ще колись мені снились
Руїни якогось замку.
Мабуть, спокій - руйни безладу.
Замок - руйни того.
Що його колись не було.
Я - це руйни моєї відсутності
Тут,
У прегарному світі руті.

***

Чийсь товариш поїхав
У далеку дорогу.
Гуркотить поїзд
І щось бере із собою.
Кожного з нас потроху.
Ось уже скоро-скоро
Приде товариш із далекої дороги
І привезе нас
Додому.

Батькову книжку оформила
донька — Оляна Чередниченко — поетеса Рута.

ВІВАТ, АКАДЕМІЄ!

5 років -- навіть для життя окремої людини -- надзвичайно короткий термін. А для історії -- тим паче. Але наша історія твориться на наших очах. Коли говорили про зримий результат цього поступу -- ось він: відродження 1991 року Києво-Могилянської Академії і перший випуск її студентів, які одержали вищу освіту вже в незалежній Україні. Вдумаймося в цей факт.

Ось що кажуть про Національний університет «Києво-Могилянська Академія». Збігнєв Бжезінський (США): «Вражений тим прогресом, якого досягла Києво-Могилянська Академія». Відбувається відродження справді незалежного українського інтелектуального життя. Жорж Ніва (Швейцарія): «Інтелектуальне життя процвітає у ваших будівлях на Подолі». Генрік Клаксен (фірма «Маєрськ Україна»): «Подивований активністю ваших студентів. Вони освічені, добре зарісировані в тому, що конкретно можуть і хочуть робити». Богдан Купич (фірма «Діджител»): «Знаю НаУКМА як університет, де сміливо вводяться новації, так необхідні Україні».

Нота бене: за результатами соціологічного опитування 11,1 відсотка студентів Академії хотіть стати Президентом України. Не менше!

Про те, чим відрізняється цей вуз від інших в Україні, можна розповісти багато. НаУКМА поєднує в собі моделі швіцарських і європейських університетів. Освітня програма тут заснована за принципом вільного творчого навчання. Студенти НаУКМА мають право на вибір дисциплін, кожен складає індивідуальний план навчання. Протягом чотирьох років необхідно набрати менше 120 залікових балів. А 12 випускників цього року зуміли так організувати свою освітню програму, що змогли отримати не одну, а дві спеціалізації.

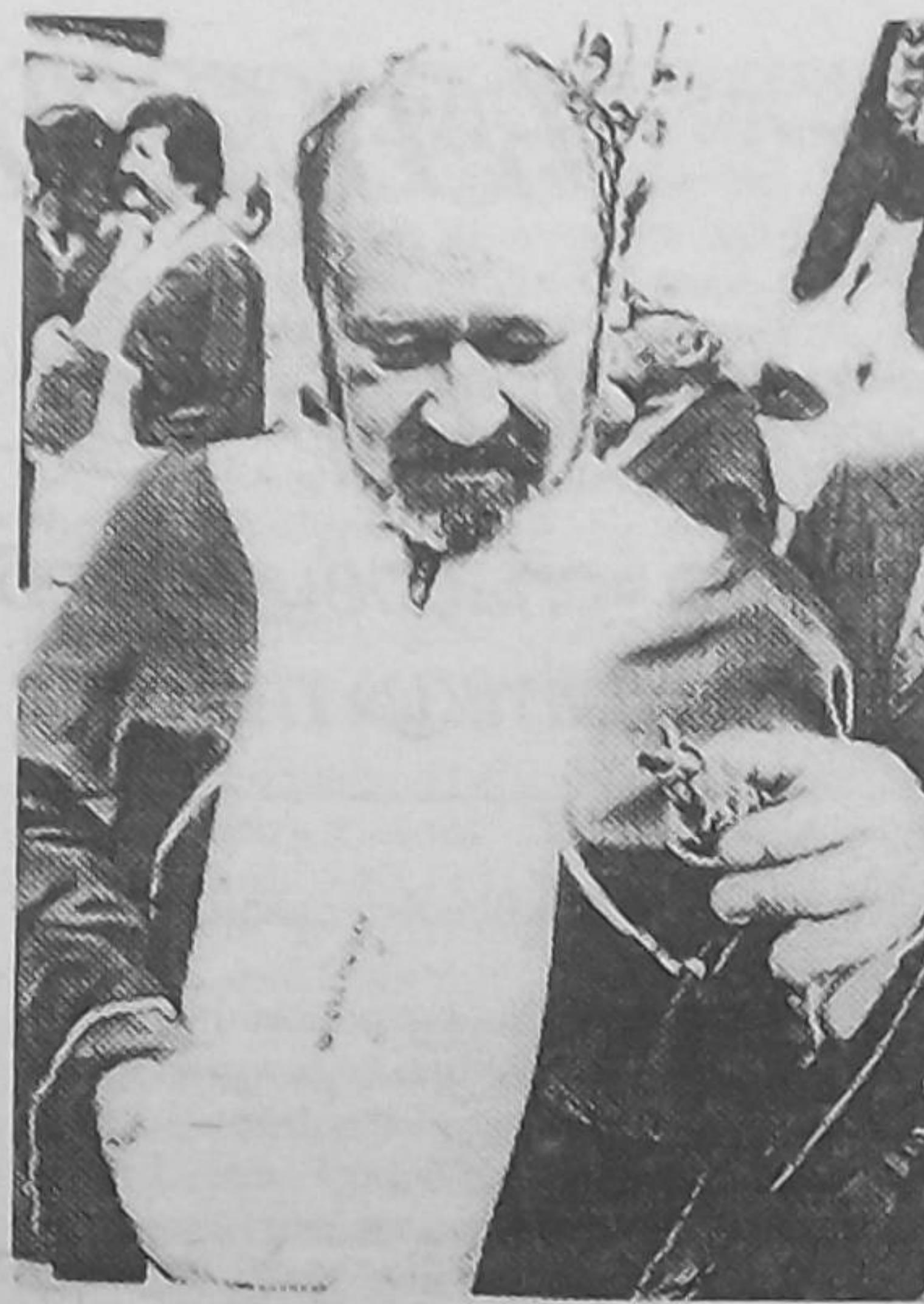
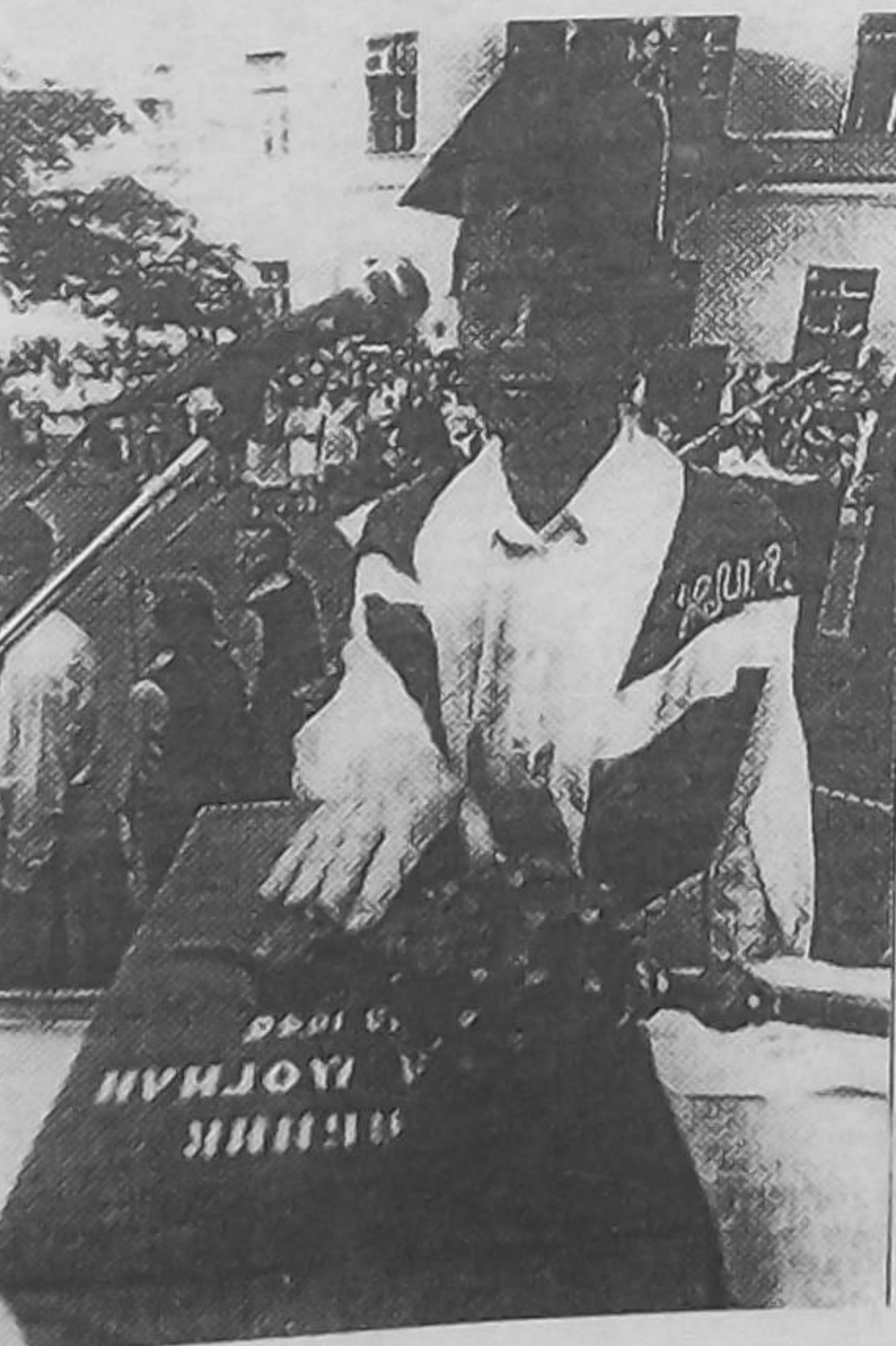
До переваг НаУКМА її президент В'ячеслав Брюховецький відносить здобутий авторитет, сильну професуру, сильних студентів, вступне тестування, демократизм стосунків тощо. До можливостей -- сучасну методологію навчання, міжнародне визнання, підготовку своїх кадрів. А щодо слабкостей загроз, які існують для Академії, то президент бачить їх у структурній несформованості, бракові реальній конкуренції, послабленні ентузіазму, фінансовій залежності.

Що кажуть про НаУКМА самі студенти? Валерія Казадарова, студентка III року навчання факультету суспільних наук, родом із Херсона: «Академія дас можливість передбувати своє мислення на нових засадах... Щодо культування української мови тут. Я виростла в російськомовному оточенні і спершу мені було важко спілкуватися українською. Але тепер стою на позиції, що треба розмовляти мовою землі, на якій живеш. Відомо, що другою робочою мовою в нашему Університеті є англійська, і нео також треба володіти її. Наталя Коваленко (кіянка): «Почисто справдилися мої уявлення про НаУКМА. Високий рівень вимог, широкий освіта, широкий погляд на світ -- все це дає Академія. Не думаю, що в іншому вузі отримала бусе це. Особливо приємно: ми були першими, підготували особливу атмосферу першого набору перших студентів. Мені здається,

наш Університет має високий рейтинг, хоча точно не знають, що ж у нас такого особливого. На нас, випускниках, лежить велика відповідальність -- по нас будуть судити про всю Академію. Думаю, ми не підведемо Києво-Могилянської». Ігор Когут, бакалавр факультету суспільних наук, родом із Трускавця. Він -- перший лауреат премії ім. М. Кравця «За практичний внесок у справу розбудови України (наука, громадська діяльність, підприємництво)»: «Якби такий Університет, як наш, -- маю на увазі ідею, а може, й ідеологію, -- відродили були десять років тому, то після референдуму 1991 року, напевно, знайшлося більше людей, здатних будувати справді незалежну і справді соборну Україну. Академія спромоглася на створення мінімоделі такої соборності. Тут і Донбас, і Львів, і Київ, і навіть Крим хочуть бачити Україну розвиненою і процвітаючою. Ми змогли знайти спільну мову, хоча часами це було дуже важко, адже ми дуже різні».

Отже, закладено поважний щедрівок для добротної освіти й виховання повноцінних громадян України. Ось що про це говорить ректор НаУКМА С. Іванюк: «Розвиток особистості -- це високий принцип будь-якого університету. Мені здається, що наша структура освіти найбільш сприяє цьому. Тобто обраний нами принцип вільного творчого навчання дуже сприяє ствердженню особистості, передбачає право студента на самостійне формування своєї освіти й майбутньої професії. Це один дуже важливий аспект -- це колектив, у якому живе студент. У нас дуже сильний контингент студентів: сам вступ до Києво-Могилянської Академії вимагає неабияких якостей і знань. Але й після вступу втриматися тут непросто: маємо значний відсоток і одразу по вступові, й навіть на другому чи третьому році навчання. Отже, маємо високу низькою пілапку -- так сказав би про рівень наших студентів. Тут варто згадати й про дуже важливий момент розвитку особистості, надто в наших умовах: формування національної свідомості. Багато хто дуже по-різному розуміє, що це таке. Є сили, які хочуть будь-що зупинити спроби виховувати повноцінного громадянина в незалежній демократичній Україні. Це найважче наше завдання тут: формування

студентів. Тут варто згадати й про дуже важливий момент розвитку особистості, надто в наших умовах: формування національної свідомості. Багато хто дуже по-різному розуміє, що це таке. Є сили, які хочуть будь-що зупинити спроби виховувати повноцінного громадянина в незалежній демократичній Україні. Це найважче наше завдання тут: формування

СВЯТКУЄМО

В адміністрації Президента України відбувся черговий брифінг, присвячений підготовці та відзначенням п'ятої річниці Незалежності України. Організаційний комітет по проведенню свята очолює глава держави Леонід Кучма.

У брифінгу взяли участь глава адміністрації Президента Дмитро Табачник та віце-прем'єр-міністр України Іван Курас. Найбільше уваги було приділено основним заходам, які провадитимуться в Україні з нагоди цієї дати. Зокрема передбачено:

21 серпня -- урочисте відкриття відреставрованого Палацу культури «Україна»;

21-22 серпня -- урочисті збори і святкові концерти в Автономній Республіці Крим та областях України;

22 серпня -- розширене урочисте засідання Української Всесвітньої Координаційної Ради. Київ, Будинок вчителя;

22 серпня -- відкриття Всеукраїнської художньої виставки. Київ, Будинок художника;

22 серпня -- Всеукраїнський телеміст «Від Дінця до Тиси» (ідея -- соборність України);

23 серпня -- покладання квітів до пам'ятника Тарасу Шевченку від Президента України, Верховної Ради, уряду, інших органів державної виконавчої влади, установ та організацій, зарубіжних представництв;

23 серпня -- відкриття виставки «Україна: п'ять років Незалежності». Київський палац спорту;

23 серпня -- вручення державних нагород у Маріїнському палаці;

23 серпня -- урочисте засідання та святковий концерт у Києві;

24 серпня -- військовий парад у м. Києві на Хрестатику;

23-25 серпня -- у місті Києві відбудуться виставки квітів; на майдані Незалежності -- концерт за участю кращих виконавців; театралізоване свято «Хай буде вільна Україна на всі віки, на всі часи!», на Співочому полі Печерського ландшафтного парку -- святковий концерт «Немає другої України, немає другого Дніпра»;

26 серпня -- початок роботи II-го Конгресу Міжнародної Асоціації Україністів. Місто Харків;

27 серпня -- презентація книга-альбому «Україна: п'ять років Незалежності»;

серпень-вересень -- випуск три-томного видання «Нагороди України»;

серпень -- змагання з різних видів спорту на Кубок Незалежності України;

серпень-вересень -- відкритий конкурс на розробку проекту монумента Незалежності України;

серпень-грудень -- показ у кінотеатрах та телебаченню кращих фільмів українських кіностудій;

серпень-вересень -- Всеукраїнський телевізійний фестиваль для дітей та юнацтва.

СЛОВО ПРОСВІТИ

Наш індекс

30617

Будьте з нами!

Людмила ТАРАН

Швидко минає літнечко й уже у розпалі передвісник золотої осені -- серпень. Закінчуються основні роботи у полях.

Вінець важкої річної праці хлібороба -- жнива -- споконвіку в Україні відзначалися урочисто, велично -- піснями, обрядами, святковими дійствами.

На цю благословенну пору припадає одне з найбільших церковних свят -- Преображення Господнє, інакше Спаса, тобто спасителя, який спокутує гріхи наші. У цей день, 19 серпня за новим стилем, святять фрукти й овочі, обжинкове колосся, щоби з благословенням їх споживати і дякувати Богові за те, що дав нам хліб святій.

А в основі цього величного християнського і водночас народного свята -- урочистості на честь завершення врожаю, збирання плодів. У залежності від часу їх визрівання, його справляють тричі: перший Спас -- водяний, або Маковея -- 14 серпня, другий -- яблучний, або медовий -- 19 серпня, третій -- горіховий -- 29 серпня.

Народ запримітив: із першого Спаса починали відлітати у теплі краї ластівки і стрижі. «Ластівка весну зачинає, осінь викликає». Якщо на другого Спаса сухо, то осінь буде суха, лагідна, якщо дощ, то осінь буде мокра. І ще. Якщо журавлі відлітають до третього Спаса, то на Покрову буде мороз, якщо не відлітають, -- то пізніше.

І нарешті, широковідоме «Прийшов Спас -- готову рукавиці про запас». Адже в окремих районах України, зокрема в середній смугі, вже починалися приморозки.

Готовувалися до свята заздалегідь і дуже сумілло. Насамперед робили «трійцю»: господиня приносила засушене зілля: зелено-світле, купальське, маковіське; господар брав першу для трійці свічку і промовляв: «Пресвята, родюча земле наша, ниви, сади, городи, -- світ сонця вам». Далі починали обрігати приготовлене зілля. А потім господар брав другу свічку: «Праведне сонце, місяць ясний, зорі світлі, небо пречисте, будьте милостіві до людей і до худобі!». Брав третю свічку: «Ліси, вода, повітря чисте, всі душі праведні -- всім вам на добро, на пожиток».

Покінчивши з трійцею, господарі вибрали в саду найкращі плоди -- для освячення.

Дівчата перед Спасом увечері збираліся і плели вінки на голову та віночки з колосся на хрест у церкви. Все у церкви, й у хаті, й на подвір'ї повинно нагадувати про свято врожаю.

Свято Спаса -- закінчення сільськогосподарського року народ дуже шанував. Тому воно оповите численними апокрифічними сказаннями і легендами. В одній із них говориться про подію земного життя Ісуса Христа -- його чудового преображення, яке бачили його учні. Якось разом із Петром, Іоанном та Яковом Христос піднявся на гору. Тут на мить його обличчя засяяло, мов сонце, а одяг став білим, як сніг. З'явилися пророки Ілля та Мойсеї, почали розмовляти з Христом. Світла хмара осяяла іх і голос із неба промовив: «Це май син улюблений». Свідчення евангелістів стали основою для запровадження свята на честь цієї події у четвертому столітті нашої ери для православної церкви й у XV столітті -- католицької.

Отож, освятивши у церкві дари природи, прийшовши додому, треба сідати за «спасівський обід» -- розговлятися. Споживають овочі, фрукти, мед. При цьому слід не забувати перехреститися. За обідом дякують Богові за урожай. Освячений вінок лежить посеред столу й аж увечері його підвішують під образами. З цього вінка, як і з торішнього «дідуха», господар має вим'яти трохи зерна і посвятити осіннє настання, змішати його зі свіжковимолоченим житом.

Спас -- це день поминання померлих. За народною міфологією, це третій виступ мірців на світ у весняно-літню пору: вони з'являються на Страсний четвер, на Зелені свята і на Спаса.

Свято Преображення за церковним календарем не таке вже давнє. Воно прийшло

ВРОДУ, БОЖЕ, ЖЛІБ СВЯТИЙ...

Про «спасову бороду», обжинковий вінок, «квітку» та інші жниварські звичаї

в Київську Русь із Візантії разом із християнством.

Але саме на цю астрономічну дату припадає давньоукраїнське свято на честь закінчення жнив -- «Обжинки». Адже народ наш одвіку хліборобський. І ще в добу родового побуту нашими пращурами був створений культ хліба. Він має надзвичайну шану і вважався символом святої, цистя, здоров'я та багатства.

Час жинь розподіляється на три етапи: зажинки, власне жнива і обжинки. До кожного періоду народ створив різноманітні змістом і характером пісні, які співалися на початку роботи, під час збирання врожаю, і нарешті -- на завершенні праці на ниві.

Коли дожинали жито, женці співали: «Зажурися стодоли, що не повні сторони, сторони...» або «Кружали женчики, кружали, жито, пшеницю не вижали...».

За дожинковими традиціями, які характерні для багатьох слов'янських народів, був звичай залишати в полі жмуток невижикатого збіжжя. Він називався Велесовою, або «Спасовою бородою», а в деяких місцевостях -- «цаповою бородою», «козою» або «перепілкою». Ще кажуть -- «Іллі на бороду». Чому саме?

Бо у наших предків серед багатьох богів чи не найшанованішим був бог скотарства, багатства й усілякого достатку -- Велес. Йому віддавали шану і подяку за гарний урожай. Припускають, що він був духом предків, тому пізніше став скотарським богом. Із часом, зі зміною світогляду, віри, з прийняттям християнства, давнє українське свято на честь збирання врожаю, хліба, овочів, якими треба було запасатися на зиму, поступово змінювало своє первісне значення, наповнювалося християнським змістом. Бог урожаю перевтілився у християнській релігії Спасом. «Велесова борода» замінилася «Спасовою», або «Ілловою». Адже в деяких місцевостях на Іллі починали сіяти озимину.

У зв'язку з освяченням фруктів-овочів -- святом садовини -- виникають нові обряди і звичаї: не істи до Спаса яблук, груш, сливи тим батькам, у яких померли діти. І, за біблейською легендою, на тому світі від пресвятої Діви Марії не дістануться ім яблука, грушки і сливи, а батьки не будуть мати гарного врожаю. Після освячення ця заборона знімалася.

Жнива, женці ходять по полю і збирають колоски, а потім складають їх у «квітку», «вінок» або невеликий спіл-Рай. Другим яскравим обрядовим моментом обжинків був вінок із жита чи пшениці, що символізував щедрий урожай та успішне завершення жнив.

Закосичений маками, волошками, каліною, вінок прикрашав найкращу

дівчину -- «княгиню» -- вправну і гарну собою. Найстарший жнець підперезує її перевеслом із колосся і урочисто кладе їй на голову вінець.

На Поділлі, крім вінка, що пleteться «квітка» -- п'ять чи шість невеличкіх споников або пучків висотою близько 30 см, сплетених разом, які знизу розділяються на три пучки, тому мають гарну опору. Зовні це справді нагадує квітку. Процесія жнівців із «княгинею», у якої на голові вінок, а в руках «квітка», поряд із хлопцем, який ніс останній спіл-Рай, ішла з поля з піснями. Дорогою лунала пісня:

Зашуміла діброва,
Заляща дорога,
Господареві женці йдуть,
Золотий вінок несуть.
Як заходять женці в село, то чується:
Наше село веселе,
Ми віночок несемо,
Ми віночок несемо,
Не з золота -- з ярищі,
З одної пшениці.
Підходячи до двору господаря, женці співають:

Несемо вам полон
Ізо всіх сторон,
І з гір, і з подвір'я.
На господарське подвір'я
З подвір'я -- на стодоли,
З стодоли -- до комори,
З комори -- на низоньку.
В щасливу годиноньку.
Нарешті перед хатою господаря виконується піснене звертання:
Війди, господарю, в цей час,
Викупи вінок у нас:
Дай нам талір битий
За цей вінок витий.
Або:

Одімкни, пане, нові ворота,
Несем віночок з широго золота.
Ой, зайди, пане, хоч на ганочок,
Ой, викуп, викуп, золотий віночок.

Перед ворітами господарі радо вітають процесію й запрошуєть усіх до хати «Княгині» здоровіті господарів і при цьому говорить: «А дай, Боже, щоб ми на другий рік дждалися жити жати, жити пшеницю і всяку яринницю». Двоє женців здіймають вінок із «княгині» і кладуть на голову господареві. У відповідь господар дякують женцям, а дівчину-«княгиню» обдаровують грошами і говорить: «Пошли, Боже, щоб і на тебе в церкви щасливо зложили вінець!». Після цього старші женці передають господарю спіл-Рай, потім квітку -- китицю із колосся. На Різдво цей спіл буде «дідухом». Вінок вішають на образах, а спіл-Рай ставлять на покуту, а під ним хліб-сіль, воду та мед чи горілку. Це все чекає на Спаса (колишнє свято врожаю), буде святитися разом із фруктами, гординою та медом-воском.

Слід зазначити, що обряди, про які йде мова у нашій оповіді, проводяться під час колективної праці, коли обжинки робляться «толокою», на яку господарі запрошували якомога більше жентилів, щоби було більше щастя на ниві. У цей день намагалися ім якнайкраще додогоди, щоби вони благословили й накликали добробут. Багатії наймали в день обжинків музики. Посадивши за стіл жнівців-гостей, частували їх красічними стравами і прислуговували їм самі господарі, які, за традиційним звичаєм, сам за стіл не сідали. Після вечірі у супроводі жнивних пісень урочисто заносили спіл-Рай до стодоли, де він залишався до Вілі -- Святої вечери.

Особливо виділяється в обжинках величальна тематика. Величують господаря, господину, «бороду», вінок, ниву, женців. Тепер величання сприймається як урочистий, святковий прийом. Але колись, у сиву давнину, кожне вимовлене слово було наповнене магічно-заклинальною силою до природи з проханням допомогти виростити добрий урожай, через побажання здоров'я, добробуту, гараздів у сім'ї, гарного збіжжя.

Ольга РУТКОВСЬКА,
народознавець, провідний
фахівець Українського державного
Центру культурних ініціатив

РАЙСЬКЕ ЯБЛУКО ДЛЯ ПТИЦІ ЖАР

І прибули вони аж до долини Ешколу, і витягли там галузку з одним гроном винограду, і вдвох понесли його на хорсіні; також узяли із гранатів та фіве.

Книга Числа, 13:23

І чотири сотні гранатових яблук для двох мережив, -- два ряди гранатових яблук для одного мережива, на покріття обох голівок маковиць, що на верху стовпів...

Перша книга царів, 7:42

Круглі рожеві плоди па кичках пружних пагонів, повні соковитого гранчастого насіння, а також червоні, наче кров, квіти гранатника здавна були еразком для образного порівняння.

«Твої губки -- немов кармазинова нитка, твої устонька красні, мої частини гранатового яблука -- скроня твої за серпанком твоїм!» (Пісня їзд піснями, 4:3). Серед прикрас Господнього храму, збудованого Соломоном, привертає увагу виконане спілом зводи мідяне літво плодів гранатника. І сьогодні гранат залишається своєрідним мірілом краси, його всипані квітом кущі символізують вічне життя. Довершенню уявото художника форми плодів і

золотих дівочок-квітів зустрічаємо в оздобі інтер'єрів та на декоративних тканинах.

Плоди гранатника, що їх прописли розвідники Мойсея, мали переконати ізраїльтян у багатстві краю Ханаанського; отже, вони цінували ці фрукти парівні з виноградом. Хоча гранатник це був однією з головних харчових культур, як фітове дерево або фінікова пальма, проте він вважався показником добробуту разом з іншими рослинами «великої сімки». Незислені ягідки з зернятками всередині шанувались як символ родючості. З них інші готовують папої і вина, а також улюбленій на Сході соус «наршараба». Шкуринку ж, багату на дубильні речовини, використовують для обробки шкір та фарбування тканин.

Висока популярність граната за біблійних часів має ще одне, проте і прозаїчне пояснення: давні народи Близького Сходу не знали щілі лимонів, апельсинів та решти цитрусових, ані багатьох інших сучасних культурних фруктів та овочів. Невідомі були не тільки ананаси, а й такі звичайні для нас помідори або огірки. Тому прекрасний, облитий квітом кущ гранатника мав для давніх єгиптян або ізраїльтян значно більше практичного сенсу, ніж це можна

уявити сьогодні.. Але не змартила краса його, не щезли й інші якості: сік плодів, так званий греладин, консервують і запають на зиму; ним лікують хворих на апемію. Відвтар із квітів змінює шлунок і оздоровлює ясна, язик та піднебіння, а з шкуринок -- допомагає при опіках та запаленнях. Народна медицина використовує всі частини цієї рослини, павіть кору зі стовбура й гілок. Це свідчить про глибоку давність культури гранатника, що підтверджують зображення його гілок з плодами на стінах фараонових гробниць.

Ніжні гранати далеко не завезеш волами, ба навіть кіньми. Тому в Україні ще у середині XIX століття були вони рідкісними й дорогими гостинцями. У фольклорній традиції -- це яблука з «райдерева», що росте в далекому ірі заморському, куди па цілу зиму відлітають гуси-лебеді. Така слава граната відбилася у наївних «мальовках» -- розписах та вишитках, геройно яких є птиця Жар. Схожий на павича птах, сидячи на дивовижному золотому дереві, ласує отими казковими яблуками -- так, як у вірші Ігоря Калинця:

З мансарди замішлой мистець, як одуд, визирає:

Що його ще на полотні нині вдати?

Навпроти райські яблука на дереві райськім

Клювати впадлася рай-птиця віддавна.

З настанням епохи залізниць і пароплавів «райські яблука» -- гранати -- почали масово з'являтися на ринках

Східної Європи. Та, власне, культура гранатника в Україні ніколи далі Криму на північ не просувалася, за винятком кімнатного граната, дуже схожого на звичайний, але з маленькими листочками, квіточками й плодами. Це карликів деревце останнім часом розповсюдилося по наших містах, злагодивши колекції хатініх рослин у еркерах та на підвіконнях. Але, можливо, швидше потепління клімату, що настає з року в рік, допоможе й величким «райським яблукам» переселитися на береги Дніпра.

Андрій Топачевський

З БОЖОГО САДУ

ПРОДОВЖЕННЯ. Початок див. ч. 7

ДЕРЕВО МИРУ І ТВЕРДИНУ ЗЕМНОЇ

І голубка вернулась до нього вечірнього часу, -- і ось у неї в дзьобку лист оливковий зіраний. І довідався Ної, що стала вода з-над землі.

Книга Буття, 8:11

Кали ж деякі з галузок відломилися, а ти, бувши дуже оливне дерево, прищепивши між ніх і став спільноком тощо оливного кореня, то не витягався перед галузками; а коли витягався, то знає, що не ти носиш кореня, але корінь тебе.

Послання св. апостола Павла до Римлян, 11:17,18

Звичайно це низеньке дерево, якіхось 5-8 метрів, але іноді досягає 20-метрової висоти. Любить світло і простір, стовбур його нерідко росте криво, примхливо розкинувшись навсебіч гілля з довгастими листочками. Оливові гаї -- олеарії -- на палестинських пагорбах вражают своєю красою кожного, хто їх уперше побачить... На зиму оливка не скідає свого темно-зеленого згори, сріблясто-сірого знизу листя, отже вважається якізозеленою. Навесні у пазухах листків з'являються китиці дрібнічок, жовтувато-бліхі квіти із чотирма пелостками, трохи схожих на бузкові; вони запашні й приваблюють бджолі.

Плоди -- чорні або темно-фіолетові оливки, завбільшки з невеличку сливи, з твердою кісточкою. Заради цих плодів, що містять від 20 до 40% олії, нектару кіліт та міцної деревини, оливу почали вирощувати за кілька тисячоліть до Р.Х. і вважали її однією з семи найшанованіших рослин. З'явившися на Близькому Сході, що є для нас далеким

них чотки.

Зображені природу біблійної країни, письменники й поети не обмініали оливу. Вона є красою краєвиду у поемі Пантелеїмона Куліша «Магомет і Хадіза». І вкторе -- серед винограду й збіжжя: Скрізь пишно слалися, мов златоткані ризи, Лані хвильистого, густого жнива, І обіймалася з виноградом оливка.

Це прекрасне дерево і сьогодні обдаровує людину своїми плодами. Оливки солять, маринують, консервують зеленими (так звані лікулі). А з дозрілих оливок, як і в минулі тисячоліття, видушують пайкам'ям точилом. Спочатку спливала пайка, жовта олія, потім -- зеленкувато. Її вживали у їжу, нею лікувалися, освітлювали приміщення, змащували шкіру... Вона ж входила до складу мідра для святого помазання, посвятили вишого духівництва і царів, згідно з релігійними прописами (Вихід, 30:23-25). З прадавніх часів оливові дерева вважаються ознакою добробуту тієї місцевості, де їх вирощують, ознакою міцності й надійності роду, що штати водоліє. Завдяки цьому оливові гілка стала емблемою миру й оновлення, тверді земної. Згадаймо хоча б той листок оліви, що його принесла Ноєві після потопу голубка.

Напевно, оливка -- найбільш довголітня з усіх культурних рослин. У Святих Місцях окрім оливові дерева доходять до хвилячолітнього віку і є живими пам'ятками історії, свідками евангельських подій. Назва Гефсиманського гаю, де страждав і молився Ісус перед тим, як схопили його на муки, перекладається з давньоєврейської мови як олійне точило -- камінь, з'їд під якого під тиском починається оливкова олія. У цій святій місцині її досі збереглося кілька древніх оливових дерев; християнські ченці збирати кісточки від цих олив і роблять із

не згірше від біблійних олив, на радість бджолярам і поетам.

Та якщо соняшнику холоди не страшні, бо він устигає вирости й дати насіння за одне літо, то оливові дерева потребують сухого, спечного літа і м'якої, вологої зими, отже, субтропічного клімату. Вони витримують лише короткочасні морози, а при -10 градусах і шкідливе примерзають. Тому це культура олив прижилася у нас тільки на південному узбережжі Криму. Але і тут є оливна-патріарх! Під Ялтою, у Нікітському ботанічному саду росте могутнє оливове дерево, що досягло 500-річного віку.

(Далі буде)

ДІАНА ПЕТРИНЕНКО:

Народна артистка України та СРСР, лауреат Державної премії України імені Т.Г. Шевченка, професор Національної музичної академії -- усе це Діана Петриненко... Ім'я це відоме мільйонам слухачів. Але, захоплюючись її чарівним співом, ми не завжди замислюємося, -- чи віддаємо належне нашим уславленим митцям, чи згадуємо про них настільки часто, наскільки вони цього заслуговують? До тепер співачка, що записала величезний репертуар, не випустила жодної платівки. Кілометри студійних плівок ще лишаються «мертвим капіталом», лише іноді з'являючись у радіоєфірі. Чи припустимо так нехтувати національним надбанням, до якого, безумовно, належить і мистецтво Діани Петриненко?

Нещодавно кореспондентові «СП» пощастило відвідати гостинну оселю Діани Гнатівни. Наближаючись до будинку в затишному кварталі Тарасівської, перевирав у пам'яті численні звання артистки і, чесно кажучи, готовувався зустрітись з гордовитою і неприступною «зіркою». Але сталося інакше -- розмова вийшла дуже теплою і відвертою.

«СПІВАЮ, СКІЛЬКИ СЕБЕ ПАМ'ЯТАЮ»

-- Діана Гнатівно, дозвольте почати з традиційного запитання: як стів увійшов у Ваше життя?

-- Співаю, скільки себе пам'ятаю. Років з чотирьох-п'яти. Тільки-но я почула радіоточку, виникло бажання «копіювати» спів. Захоплювалася виконанням Марії Литвиненко-Волгемут, Сої Гайдай, але найбільше мені подобалася Оксана Петрусенко, вона була найближчою моїй натурі. Згодом, побачивши, як я співаю, батько купував мені платівки. Так я поперевалася і вчилася співати.

-- А відколи Ваша причетність до вокалу стала професійною?

-- Скажу чесно, -- я ніколи не мріяла стати артисткою. Але, на хастя, в мене є брат Іван. Він учився в Києві на вокальному відділі музичного училища (тепер він сам очолює цей відділ). І ось одного дня, 1947 року, він буквально за руку привів мене до свого педагога -- Марини Іванівни Єгоричевої. Я запитала: «Навіщо мені вчитися, я й так умію співати?». Але, як виявилося, вчитися було потрібно. І потім, протягом усього мого творчого шляху Марина Іванівна була постійною порадицією. Також я завдячує Сої Юхимівні Ліхтман, з якою підготувала багато програм уже пізніше в консерваторії, в камерному класі.

-- Доводилося Вам брати участь у міжнародних конкурсах?

-- Так. Перший у мосму-

житті конкурс проходив у Відні. Це був конкурс вокалістів, влаштований паралельно з Міжнародним фестивалем у 1959 році. Тоді до Києва приїхало багато лауреатів, серед яких були Микола Кондратюк, Юрій Гулєв, Зоя Христич, Надія Кудема. Серед переможців були і львів'яни. Я теж стала лауреатом цього конкурсу. Мушу сказати, що спочатку, виходячи на сцену після перемоги на конкурсі, страшно хвилювалася -- адже треба було доказати, що я гідна присудженого звання. Те саме було і коли отримала звання народної артистки. Здається, крашою чи гіршою від цього не стала, а відповідала після зросла.

-- Чи існує, на Вашу думку, українська вокальна школа і що вона собою являє?

-- Українська музична школа, звичайно, існує. І вона завжди славилась у колишньому СРСР. Всі намагалися приїхати вчитися саме до нас. Але, я думаю, ще більше славилась Україна своїми голосами. Їх усюди чули, любили, тому їх називали «українською школою». Але, як виявилося, вчитися було потрібно.

І потім, протягом усього мого творчого шляху Марина Іванівна була постійною порадицією. Також я завдячує Сої Юхимівні Ліхтман, з якою підготувала багато програм уже пізніше в консерваторії, в камерному класі.

Доводилося Вам брати участь у міжнародних конкурсах?

-- Так. Перший у мосму-

ловав нашу вокальну школу?

-- Можу назвати тих, кого знаю. Це Марія Донець-Тессейр, Дометій Світшенко, раніше -- Олена Муравйова і, звичайно ж, мій професор -- Марина Іванівна Єгоричева, яка є не тільки видатним педагогом, але і надзвичайно освіченою й ерудованою людиною.

-- Як почалася Ваша педагогічна діяльність?

-- По-перше, закінчивши консерваторію, я не хотіла нікуди від'їжджати з Києва, в мене вже ріс син. Спочатку отримала роботу солісткою в Державній академічній хоровій капелі «Думка». Тоді там опрацювали колосальний репертуар -- «Реквієм» Морарта, Дев'яту симфонію Бетховена. Потім я знову приїхала в клас до Марини Іванівни як аспірантка й асистентка. Відтоді я викладаю і маю дуже великий педагогічний стаж.

-- Який сенс Ви вкладаєте у вислів «режим співака»?

-- Я не дотримуюся режиму! Хіба що ніколи не вживала алкогольних напоїв, але не тому, що співачка, а тому, що я їх не пертлю. Вважаю, що для вокаліста дуже важливо нормальню виспіватися. Особисто для мене -- це чи не єдина умова режиму. Проте, коли я розмовляю зі студентами, мені завжди є що им порадити.

-- Якими країнами проглягали Ваші гастрольні подорожі?

-- По-перше, через увесь колишній СРСР. Відвідала всі країни Європи. Була в

Японії, Канаді, Америці. Найчастіше поїздки за кордон влаштовувалися товариством міжнародних зв'язків. Ще в 60-і роки доводилося контактувати з представниками української діаспори. Від них часто надходили виклики. Приїхавши до Америки, бувало, зустрічаєш якусь старшу папу, а вона ти каже: «Це я твоя тітка, я виклик зробила». Співала їм не тільки український, а й західний репертуар, і завжди -- українською мовою.

Багато також доводилося ізідти із збрізлими шефськими концертами на новобудові, на БАМ тощо. Такі концерти завжди були благодійними, за них не платили артистам.

-- Діана Гнатівно, скільки маєте записів?

-- На радіо є безліч моїх фондових та трансляційних фонограм. А платівки в мене, на жаль, немася. Навіть сама не маю цих записів, хоча б на півці.

-- Як формуєте репертуар?

-- По-перше, з італійських арій -- Россії, Беллі, Доніцетті. Потім -- Гендель, Бах. З російських авторів -- Римського-Корсаков, Рахманінов. Ім я присвячувала павільок окремі відділи. Із французів -- Шоссон, Равель. Власне, робота в філармонії мене завжди приваблювала, що я сама могла обирати репертуар.

Хоча міністерство й контролювало програми, але можна

було написати одне, а співати те, до чого лежить душа. Хіба ж може мистецтво містити в собі якусь крамолу?

-- Чи перехрещувались ваші життєві і творчі стежки зі стежками Івана Семеновича Козловського? Адже ви часто бував у Києві і завжди цікавився музичним життям України.

-- Так, Іван Семенович уважно слухав за вокальним життям в Україні. Дійсно, мені доводилося з ним зустрічатися, зберігаю кілька вітальних телеграм від нього. А перша наша зустріч стала в Москві, що час гастролей капели «Думка». Я тоді була солісткою і виступала під своїм дівочим прізвищем -- Палівода. Після концерту Іван Семенович підійшов до мене, подякував за виступ, а потім каже: «А чи не могли б ви якось змінити прізвище? Адже не може бути Діана, і раптом -- Палівода! Це все одні що -- Вероніка Нету-дихата!» А я, між тим, уже була одружена й у паспорті в мене було прізвище Петриненко. Сказала про це Іванові Семеновичу, мос нове прізвище йому вельми сподобалось і він заспокоївся.

-- Усі ми «родом» із дінинства, і путьку у життя дають нам батьки...

Хіба коли співає мій учень Володимир Базир.

-- Яку музику любите слухати на дозвіллі?

-- Це залежить від настрою. Іноді хочеться слухати тільки «Реквієм». Найчастіше слухаю вокальну музику, слухаю й свою сину. Іноді мені присідають платівки з-за кордону.

-- Хто з партнерів по концертній діяльності запам'ятається Вам найбільше?

-- Головним чином я співала сольні концерти. Тому основні партнери -- це концертмейстери. Крім узе згаданої Людмили Марцевич, можу назвати Елеонору Пірадову, Аллу Толстих. А з співаків -- Анатоля Мокренка та Миколу Кондратюка.

-- Пригадуєте Ваші перші враження від оперного театру?

-- Перша опера вистава, яку я почула, -- «Наймічка» Веріківського у Львівській опері, куди мене привів мій дядько. Спочатку я нічого не зрозуміла -- було загало вражень. Потім, уже в Києві, прийшло захоплення Елизаветою Чавдар. Я б її слухала день і ніч. Яка це була Джельда, яка Ліама! Коли я вчилася кататину Людмилі, то вже мала платівку Чавдар з її записом. Тому намагалаася «підслухувати» її спів. Слухала часто і таких співачок, як Олійниченко, Бем.

А потім й самий довелося вийти на сцену оперної студії Київської консерваторії. Співала Мавку в «Лісовій пісні» Віталія Кірпіка. Це була прем'єра, мі тільки-но переїхали до нового приміщення консерваторії.

-- Як запам'ятуєте годину дозвілля?

-- Часто виникає бажання сіти за кермо -- і іхати невідомо куди. Найчастіше дозвілля проводжу на дачі в Обухівському районі під Києвом. Там -- справжня українська Швейцарія! Цю місцевість навіть оспівала у своїх віршах Ліна Костенко.

-- Як наїздавали Діану Петриненко?

-- Мрія... Найбільше я хочу, щоб в Україні нормалізувалося життя. Хочу бачити щасливими свого сина та онука Мирослава. І, звичайно, постійно вболіваю за моїх студентів. Може, мені можна дорікнути, що я надто добра з ними. Але інакше не можу, адже й вони іноді довірюють мені щось таке, чого не кажуть навіть батькам...

-- Поки вчилася, співала готові обробки Лисенка, Лятошинського тощо.

Потім багато обробок для мене робила заслужена артистка України Людмила Марцевич, мій концертмейстер. Робив обробки і Тарас, але на папері вони не записані.

-- Чи словна Україна проявила себе на міжнародних вокальних конкурсах протягом п'яти років незалежності?

-- Вважаю, що в цьому відношенні більше відзначились інструменталисти. Біда наша в тому, що часто дізнаємося про конкурсі запізно, коли вже приїхав якесь лауреат. У мене теж є гідні студенти, але, за браком інформації, їм важко потрапити на міжнародний конкурс.

-- Як часто відвідуєте Національну оперу?

-- На жаль, не впадає.

...Ось така розмова вішлась в нас з Діаною Гнатівною Петриненко. Вона підлітком звільнилась від консерваторських екзаменів, а вже наступного дня передбачався її виступ у Будинку письменників. Отже, виконавська і педагогічна діяльність співачки продовжується. Побажаю їй здоров'я, успіху та творчого наполеглення.

Розмову вів
Олександр МОСКАЛЕЦЬ

«Слово Просвіти»
Засновник - Всеукраїнське Товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво № 1007 від 16.03.1993 р.
Відповідальний редактор
ЛЮБОВ ГОЛОТА

Шеф-редактор Павло Мовчан
Редактори: Юрій Бадзьо, Ярема Гоян, Анатолій Журавський, Анатолій Погрібний, Олександр Попомарів, Іван Ющук

Адреса "Слова Просвіти" - 252001, Київ-1, вул. Музейний, 8, Всеукраїнське Товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка, тел. 228-01-30
Індекс 30617
Виготовлено з готових фототаблиц на комбінаті «Преса України»
Зам. № 0315335 Наклад 5000